

**ПРАКТИЧЕН
ПРИРАЧНИК
ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И
ИНТЕРВЕНЦИЈА ПРИ
НАСИЛСТВО,
ЗЛОУПОТРЕБА И
ЗАНеМАРУВАЊЕ ВО
УЧИЛИШТАТА**

Издавач:
ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување

Авторки:
Александра Прошева,
прим. д-р Мери Бошкова

Уредничка:
Маја Балшиќевска

Лектура:
Виолета Танчева Златева

Дизајн и внатрешно уредување:
Дамјан Момировски

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св.
Климент Охридски", Скопје

37.064.3:364.632(035)

ПРОШЕВА, Александра

Практичен прирачник за превенција и интервенција при насилство, злоупотреба и занемарување во училиштата / Александра Прошева, Мери Бошкова. - Скопје : ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување, 2018. - 60 стр. : табели ; 30 см

Библиографија: стр. 58

ISBN 978-608-4859-07-9

1. Бошкова, Мери [автор]

а) Врсничко насилство - Училишта - Превенција - Прирачници

COBISS.MK-ID 108477706

Овој прирачник е подготвен во рамките на активностите спроведени од страна на ХЕРА, со финансиска поддршка од Европска Унија и УНИЦЕФ. Ставовите изразени во овој документ, не треба на кој било начин, да се сметаат за одраз на официјалниот став на УНИЦЕФ или на Европската Унија. Европската Унија не е одговорна за било каква употреба што може да се направи со информациите содржани во документот.

Проектот е финансиран од
Европската Унија

**ПРАКТИЧЕН
ПРИРАЧНИК
ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И
ИНТЕРВЕНЦИЈА ПРИ
НАСИЛСТВО,
ЗЛОУПОТРЕБА И
ЗАНЕМАРУВАЊЕ ВО
УЧИЛИШТАТА**

	СОДРЖИНА	
A	ВОВЕД	06
B	НАМЕНА НА ПРАКТИЧНИОТ ПРИРАЧНИК	08
B.1.	МЕЃУСЕКТОРСКА СОРАБОТКА ЗА СПРАВУВАЊЕ СО СЛУЧАИ НА ДЕЦА ЖРТВИ НА НАСИЛСТВО, ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАНЕМАРУВАЊЕ	09
1.	ПРВ ДЕЛ	10
1.1.	ЗНАЧЕЊЕ НА ПОИМИТЕ НАСИЛСТВО, ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАНЕМАРУВАЊЕ	10
1.2.	ВИДОВИ НАСИЛСТВО	12
	ЕЛЕКТРОНСКО НАСИЛСТВО ИЛИ НАСИЛСТВО ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ	14
1.3.	НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТАТА	16
	КОИ ДЕЦА ТРПАТ НАСИЛСТВО И КОИ ДЕЦА ВРШАТ НАСИЛСТВО?	18
	ПРЕПОЗНАТЛИВИ КАРАКТЕРИСТИКИ ЗА ДЕЦАТА КОИ ТРПАТ НАСИЛСТВО	18
	ПРЕВЕНЦИЈА ОД НАСИЛСТВО КАЈ ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ	19
2.	ВТОР ДЕЛ	21
2.1.	ТИМ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО	21
	ДЕЛ ОД АКТИВНОСТИТЕ НА ТИМОТ ЗА ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО СЕ:	21
2.2.	ПРОГРАМА ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО	22

3.	ПРЕВЕНЦИЈА НА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ ВО УЧИЛИШТАТА	24
3.1.	АКТИВНОСТИ НА ТИМОТ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА КОИ СЕ ПРЕЗЕМААТ КАКО ПРЕВЕНТИВНА МЕРКА ЗА ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ СЕ:	24
4.	ИНТЕРВЕНЦИИ ВО СЛУЧАИ НА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ	26
	ВАЖНИ ПРАШАЊА ЗА КОИ ТРЕБА ДА СЕ РАЗМИСЛУВА КОГА КЕ СЕ СЛУЧИ НАСИЛСТВО	28
	ПРВО НИВО	29
	ВТОРО НИВО	30
	ТРЕТО НИВО	31
	КАКО СЛУЧАИТЕ НА НАСИЛСТВО КЕ СЕ РЕШАВААТ ВО КОНКРЕТНИТЕ СИТУАЦИИ, ОДНОСНО НА КОЕ НИВО, ЗАВИСИ ОД СЛЕДНИТЕ ОКОЛНОСТИ:	32
	НАСИЛСТВО ОД ВОЗРАСЕН НАД УЧЕНИК	32
	ЧЕКОРИ ВО ИНТЕРВЕНЦИЈАТА – ПОСТАПКИ И ПРОЦЕДУРИ ВО ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО	33
I.	ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ОТКРИВАЊЕ	33
II.	СОМНЕВАЊЕ ЗА НАСИЛСТВО, ЗЛОУПОТРЕБА ИЛИ ЗАНЕМАРУВАЊЕ	33
	НА ФИЗИЧКИ И ФИЗИОЛОШКИ ПЛАН	33
	ЗАНЕМАРУВАЊЕ НА ДЕЦА	33
	ОДНЕСУВАЊЕ ВО УЧИЛИШТЕ/ ДОМА	34
III.	ПРЕКИН НА НАСИЛСТВОТО	34
IV.	СМИРУВАЊЕ НА СИТУАЦИЈАТА	35
	ПО ПРЕКИНУВАЊЕ НА НАСИЛСТВОТО	36

V.	СЛЕДЕЊЕ НА ЕФЕКТОТ ОД СПРОВЕДЕНИТЕ МЕРКИ	38
VI.	ДОКУМЕНТАЦИЈА И ЕВИДЕНЦИЈА	39
VII.	КАДЕ МОЖАМ ДА ПРИЈАВАМ/ПРЕПРАТАМ?	39
	ПРИЛОГ 1. УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТИ НА ЧЛЕНОВИТЕ НА ТИМОТ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО	41
	ПРИЛОГ 2. ПРИМЕР ЗА МОДЕЛ НА ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТЕ	45
	ПРИЛОГ 3. ПРЕДЛОГ-ФОРМУЛАР ЗА СЛЕДЕЊЕ НА НАСИЛНОТО ОДНЕСУВАЊЕ (ЕВИДЕНЦИЈА ЗА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ)	49
	ПРИЛОГ 4. ФОРМУЛАР ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ НА ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ ПРИ ИНТЕРВЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТЕТО	51
	ОБРАЗЕЦ ЗА ПРИЈАВУВАЊЕ НА ЗЛОУПОТРЕБА/ЗАНЕМАРУВАЊЕ НА ДЕТЕ	53
	ВАЖНИ ИНФОРМАЦИИ И КОНТАКТИ	55
	КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	59

ВОВЕД

Заштитата на децата/учениците од насилство во воспитно-образовните институции е сеопфатен и сложен процес во кој треба да бидат вклучени сите вработени во училиштето, децата/ученици, родителите/старатели, како и локалната заедница. Приоритетна задача на воспитно-образовните институции (понатаму во текстот: училишта), како и на сите други институции кои се грижат за децата е создавање на услови за безбедно растење, развој и заштита на децата од насилство.

Насилството, злоупотребата и занемарувањето ги загрозуваат здравјето, развојот и достоинството на децата/учениците, што претставува повреда на основните детски права.

Во последните години насилството е проблем со кој се соочуваат и децата и возрасните. Во училиштата и надвор од нив децата може да бидат изложени на најразлични облици и видови на врсничко насилство, но и на насилство од страна на возрасните. Последиците ги чувствуваат сите – оние кои трпат насилство, оние кои насилно се однесуваат, но и оние кои присуствуваат на настаните во кои има насилство. Благодарение на досегашната работа на институционално ниво и на поддршката од невладиниот сектор, создадени се неколку законски регулативи за решавање на овој проблем.

Националното координативно тело за превенција од семејно насилство во 2010 година издаде **Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство**. Во овој Протокол се опфатени и случаите на детска злоупотреба и насилство, а во нивното решавање се вклучени повеќе министерства, вклучувајќи го и **Министерството за образование (МОН)**.¹

Во 2012 година се формира **Национално координативно тело за заштита на деца од злоупотреба и занемарување**, составено од претставници на повеќе министерства: Министерство за труд и социјална политика (МТСП), Министерство за образование и наука (МОН), Министерство за земјоделство (МЗ), Министерство за правда (МП), Народен правобранител, Академијата за судии и јавни обвинители (АСЈО), Психијатриската клиника, Институтот за ментално здравје на деца и млади, УНИЦЕФ, СЗО, Првата детска амбасада „Меѓаши“, НВО „Среќно детство“. Целта на ова тело е да презема превентивни мерки и да развива иницијативи и препораки за соодветни правни рамки и политики, да иницира соработка со релевантните фактори, да ја информира јавноста и да ја крева јавната свест за превенција на злоупотребата и негрижата за децата. Исто така, ова тело подготви **Заеднички протокол за постапување во случаи на злоупотреба и занемарување на деца**.² Овој документ е сеопфатен и во него се разработени улогите, како и времето кога треба да реагира соодветната институција.

Во 2008 година се оформи **Национално координативно тело за спроведување на Акциониот план за превенција и спречување на сексуалната злоупотреба на деца и педофилија 2009 – 2012**, составено од претставници од релевантните министерства и невладини организации, во кое целокупните активности ги координира МТСП. Генералните цели и планот беа да се намалат и да се менаџираат последиците од сексуалната злоупотреба преку подигнување на свесноста, преку преземање превентивни мерки, координирана и ефикасна заштита, помош, рехабилитација и реинтеграција на децата кои се жртви на сексуална злоупотреба. Телото подготви **Протокол за постапување во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија**³ кој има повеќересорски пристап и дава упатства за сите надлежни институции: полиција, центри за социјална работа (ЦСР), здравствени установи, образовни институции, судски власти, граѓански организации.

Нов Акционен план за 2014 и 2015 година беше усвоен во јануари 2014 година. Сепак, нема достапни податоци за активностите на Координативното тело и динамиката на состаноците, нема објавени извештаи и не може да се процени статусот на имплементацијата.⁴

Во 2010 година УНИЦЕФ, во соработка со МОН, започна со програмата „Превенција и намалување на насилството во училиштата“. Во рамки на оваа Програма во 2012 година се подготви **Национална стратегијата за намалување на насилството во училиштата 2012– 2015**, кога беше изработен и **Протоколот за безбедност и постапување со ученици во случаи на насилство**.⁵

Овие активности се спроведуваа со цел да се унапреди квалитетот на живот на учениците во училишната средина, со примена на соодветни мерки на превенција и мерки на интервенција во институциите од воспитно-образовен карактер.

Во таа насока, за да им се даде помош на сите субјекти вклучени во образовниот процес во нивните напори за намалување на насилството во училиштата, Мисијата на ОБСЕ во Скопје, во 2013 година, ја поддржа подготовката на **Прирачникот „Сите во акција за безбедно училиште“**. Овој прирачник е сеопфатен во давањето на информации и практични примери, како и вежби на темата насилство во училиштата. Тој е наменет, пред сè, за наставниците заради подобрување на нивните едукативни вештини, како и за учениците и нивните родители/старатели.

1. http://nkt.mtsp.gov.mk/nkt/content/Documents/PROTOKOL_MKD.pdf

2. ЗАЕДНИЧКИ протокол за постапување во случаи на злоупотреба и занемарување на деца. – Скопје: Министерство за труд и социјална политика: Министерство за здравство, 2014.

3. http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/protokol_zloupotreba_deca.pdf

4. Преземено од https://www.unicef.org/.../Mapping_report_Final_MK.docx

5. http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Strategija_za_namaluvanje_na_nasilstvo_vo_ujilistata_2012-2015.pdf

НАМЕНА НА ПРАКТИЧНИОТ ПРИРАЧНИК

Прирачникот се темели врз основните постулати за Правата на детето, односно **Конвенцијата за правата на детето на Обединетите нации**, посочувајќи ги оние членови кои се однесуваат на **Правото за заштита на децата од злоупотреба⁶**, **Законот за заштита на децата** („Службен весник на РМ“ бр. 170/10)⁷, **Законот за основно образование** и **Законот за средно образование**:

http://www.mon.gov.mk/images/Закон_за_основно_образование.pdf

<http://mon.gov.mk/images/documents/zakoni/zakon-za-sredno-2015.pdf>

Согласно одредбите во горенаведените закони, се остварува обезбедување на определени права, средства и облици за заштита на децата. Заштитата на децата се остварува со обезбедување услови и ниво на животен стандард што одговараат на физичкиот, менталниот, емоционалниот, моралниот и социјалниот развој на децата. Државата и институциите на системот се должни да ги преземаат сите потребни мерки за да се почитуваат и спроведуваат правата на детето, што вклучува спречување на сите облици на дискриминација и злоупотреба, без оглед на местото каде што се извршени овие дејства, нивната тежина, интензитет и времетраење.

Прирачникот ги следи препораките од Стратегијата за намалување на насилството, вклучувајќи го Протоколот за постапување при насилство во училиштата, **Заедничкиот протокол за постапување во случаи на злоупотреба и занемарување на деца**, како и Заедничкиот протокол за постапување во случаи на семејно насилство.

Прирачникот е наменет, пред сè, за членовите на Тимот за заштита на децата од насилство (директорот, стручната служба, класниот и одделенски наставник), но и за другите учесници во воспитно-образовниот процес чија обврска е да ги заштитат децата од насилство. Осмислен е како водич кој дава практични насоки и информации на училиштата што ќе им помогнат при изготвувањето на Програма за заштита на децата од насилство, во планирањето на превентивните активности и мерки за интервенција, односно препознавање, пријавување и можност за поддршка и препраќање во други институции (кај здравствени работници, центри за социјална работа, полиција и сл.).

Освен воспитно-образовните институции, овој прирачник може да го користат и други институции и невладини организации, чија дејност е поврзана со образование на децата и со превенција/интервенции во однос на насилството врз деца.

Децата/учениците, воспитувачите, наставниците, стручните соработници, директорите, административниот и помошно-техничкиот персонал, родителите/старателите и претставниците од локалната самоуправа, треба да бидат информирани за сите овие наведени документи, како и за предвидените активности и преземените обврски.

МЕЃУСЕКТОРСКА СОРАБОТКА ЗА СПРАВУВАЊЕ СО СЛУЧАИ НА ДЕЦА ЖРТВИ НА НАСИЛСТВО, ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАНЕМАРУВАЊЕ

Заштитата на децата од насилство, злоупотреба и занемарување е комплексен процес. Тој може да биде успешен само преку сеопфатна меѓусекторска соработка на сите релевантни сектори и институции. Во овој процес клучна улога играат: центрите за социјална работа, полицијата, јавното обвинителство, здравствениот систем, образовниот систем и граѓанскиот сектор.

Меѓусекторски пристап поточно значи дека одговорот при превенцијата, спречувањето и заштитата од насилство го даваат релевантните сектори со своите поделени, но и заеднички одговорности и улоги. Почнувајќи од 2014 година, УНИЦЕФ го поддржува процесот на зајакнување на меѓусекторскиот пристап, преку обуки и поддршка на релевантните сектори. Во рамки на активностите за унапредување на меѓусекторскиот пристап за заштита на децата постои **Нацрт-протокол за постапување на меѓусекторски тимови кои се справуваат со деца жртви на насилство**, во кој јасно се одредува улогата на образовниот систем во овие тимови. Овој прирачник нема за цел да ги дефинира постапките на меѓусекторските тимови при справување со случаи на деца жртви на насилство, туку да ја одреди и олесни улогата на училиштето **во постапките за препознавање и пријавување на случаите на насилство, злоупотреба и занемарување на децата**. Образовниот систем, односно училиштата, претставуваат исклучително важен дел во процесот на **препознавање и пријавување на случаите на насилство, злоупотреба и занемарување на деца**. Училиштата се институции чија основна дејност е воспитување и образование, каде освен наставен кадар има и стручни соработници со професионални компетенции, капацитет и механизам (преку нивна вклученост во тимовите за заштита на децата од насилство) да извршат рано откривање на насилство врз децата, да ги препознаат ризиците од насилство, злоупотреба и занемарување, да пријават и да препратат со цел спречување на различните видови на насилство.

Прирачникот е конципиран во две тематски целини – воведен дел кој се однесува на дефинирање на насилството, а посебно на насилството во училиштата, и втор дел кој се однесува на превенцијата од насилно однесување и интервенции во случаи на насилство во училиштето. Прирачникот содржи и предлог-активности кои може да се планираат и спроведуваат.

6. https://www.unicef.org/magic/media/documents/CRC_macedonian_language_version.pdf

7. http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/deca_precisten.pdf

ПРВ ДЕЛ

1.1. ЗНАЧЕЊЕ НА ПОИМИТЕ НАСИЛСТВО, ЗЛОУПОТРЕБА И ЗАНЕМАРУВАЊЕ

Поимите насилство, злоупотреба и занемарување често наизменично се користат како синоними во објаснување на насилството, но сепак, тие имаат свое посебно значење.

ДЕФИНИЦИЈА НА НАСИЛСТВО: Како што е наведено во член 19, став 1 од Конвенцијата за заштита на правата на детето, под „насилство“ се подразбираат „сите форми на физичко и психичко насилство, повреди или злоупотреба, занемарување или несовесно постапување, малтретирање или експлоатација, вклучувајќи сексуална злоупотреба“. Терминот насилство во овој Прирачник се користи за да ги претстави сите форми на насилство врз децата, во согласност со терминологијата што се користи во студијата на Обединетите нации за насилство врз деца од 2006 година, иако другите термини кои се користат за опишување на поединечни видови наштетување (повреда, злоупотреба, занемарување или небрежно однесување, малтретирање и експлоатација) носат еднаква тежина. Општо, под терминот насилство често се подразбира само физичка штета и/или намерна штета. Меѓутоа, Комитетот за заштита на правата на децата строго нагласува дека изборот на терминот насилство во овој општ коментар не смее да се толкува на кој и да е начин што би го минимизирал влијанието и на нефизичките и/или ненамерни облици на штета (како што се, меѓу другото, занемарување и психолошко малтретирање).⁸

За насилство зборуваме кога некој намерно ќе повреди и ќе направи другиот да се почувствува лошо. Ако некој облик на насилство се повторува често врз истата личност, тогаш зборуваме за злоупотреба, освен кај сексуалното насилство.

ЗЛОУПОТРЕБА во училиштен контекст претставува сè што некој поединец или институцијата прави или не прави, што директно влијае или индиректно му наштетува на ученикот или ја намалува можноста за безбеден и здрав развој и го доведува до чувство на немоќ, нерамноправна и зависна позиција од некој поединец/институција.

ЗАНЕМАРУВАЊЕ ИЛИ НЕГРИЖА значи неуспех да се задоволат физичките и психолошките потреби на децата, да се заштитат од опасност, или да се даде медицинска грижа, регистрација во книгата на родени или други услуги, кога оние

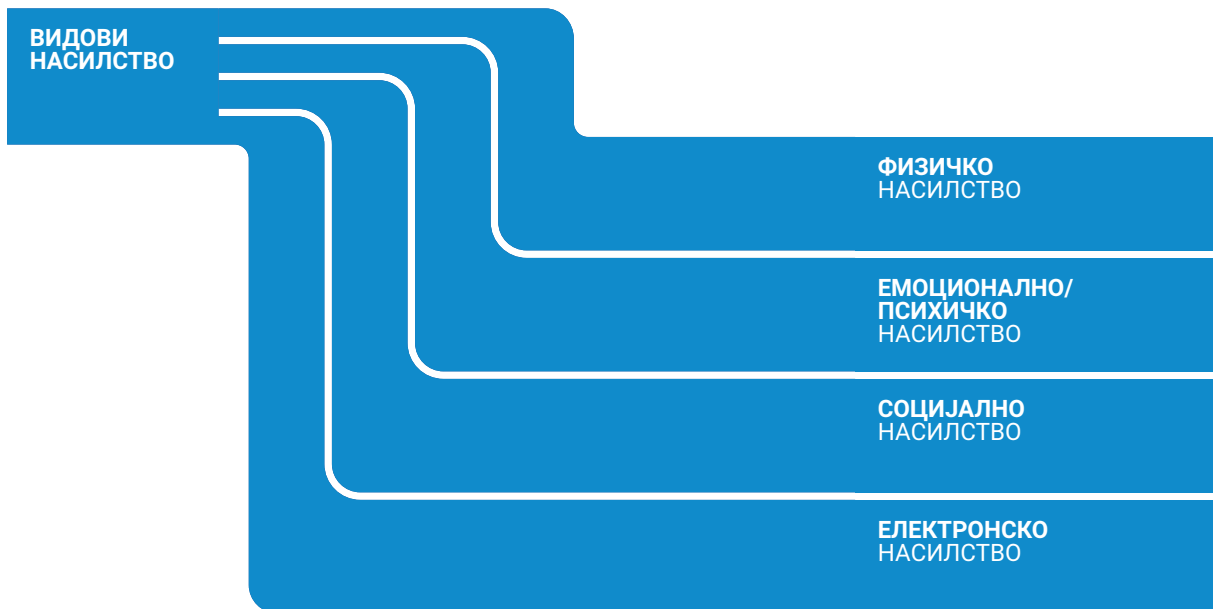
кои се одговорни за грижата за децата имаат средства, знаење и пристап до услугите за да го сторат тоа. Тоа вклучува:

- Физичко занемарување: неспособност да се заштити детето од повреди, преку недоволен надзор, неможност да му се обезбедат основните потреби вклучувајќи: соодветна храна, засолниште, облека и основна медицинска нега;
- Психолошко или емоционално занемарување: недостиг на емоционална поддршка и љубов, хронично невнимание и запоставување на детето. Родителите/старатели се „психолошки недостапни“ преку занемарување на пораките и сигналите на малите деца, па тие се изложени на насилство, злоупотреба на дрога или алкохол од страна на некој интимен партнер на родителот/старателот;
- Занемарување на физичкото или менталното здравје на децата: недавање на основна медицинска грижа;
- Образовно занемарување: непочитување на законите кои бараат старателите да им обезбедат образование на своите деца преку редовна настава во училиште или на друг начин; и
- Напуштање: мошне загрижувачка практика која може многу негативно да влијае врз децата, вклучувајќи ги и децата стекнати во вонбрачна заедница и децата со посебни потреби во некои општества.

ЗАНЕМАРУВАЊЕ: во училиштен контекст претставува негрижливо постапување, односно пропусти и недоволна насоченост и посветеност на возрасните/вработените во училиштата, родителите/старатели и одговорните служби во однос на децата, односно неможност да одговорат на нивните основни развојни потреби и барања. Ова подразбира занемарување на основните услови за сместување, безбедност и сигурност на детето, занемарување на правилниот надзор и заштита од повреди, недавање на соодветна нега и здравствена грижа, несоодветна исхрана, запоставување на емоционалните потреби на детето, образовно и воспитно занемарување.

ЕКСПЛОАТАЦИЈА: на децата се однесува на искористување на децата и/или нивната работна сила во корист на други лица или институции. Тоа опфаќа и киднапирање и продажба на деца заради работна или сексуална експлоатација. Последици од експлоатација се нарушување на физичкото и менталното здравје на децата, нарушување/прекинување на образовниот процес, како и на моралниот, социјалниот и емоционалниот развој на децата.

1.2. ВИДОВИ НАСИЛСТВО

ФИЗИЧКО НАСИЛСТВО: Физичкото насилство може да има фатален и/или нефатален исход, а се однесува на:

- секое физичко казнување и сите други облици на тортура, сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, и
- физичко малтретирање од возрасни лица и од други деца.

Децата со попреченост во развојот можат да бидат предмет на посебни форми на физичко насилство, какви што се:

- присилна стерилизација, особено на девојчиња;
- насилство во маскирана форма како третман (на пример, електроконвулзивна терапија (ЕКТ) и електрични шокови кои се користат како „аверзивен третман“, кој всушност служи за контрола на однесување на децата); и
- намерно нанесување на повреда врз децата која резултира со попреченост, со цел да ги искористат како питачи на улица или на други места.

ТЕЛЕСНО КАЗНУВАЊЕ: Во општата препорака бр. 8 (став 11), Комитетот за заштита на правата на децата дефинираше „телесно“ или „физичко“ казнување. Ова претставува користење на физичка сила со цел да се предизвика одреден степен на

болка или непријатност, колку и да е мала. Повеќето од казните вклучуваат удирање шлаканици или плескање со рака, или примена на камшик, стап, појас, чевел, дрвена лажица или др. Но, исто така, може да вклучи, на пример, клоцање, тресење или фрлање на детето, гребење, штипење, гризење, влечење за коса, тегнење за уши, каснување, принудувајќи ги децата да останат во непријатни положби, потоа палење, нанесување изгореници или принудно голтање. Според мислењето на Комитетот, телесното казнување е секогаш деградирачко. Други специфични форми на физичко казнување се наведени во извештајот на независниот експерт за студијата на Обединетите нации за насилство врз деца (А /61/299, став 56, 60 и 62).

ПСИХИЧКО НАСИЛСТВО: Психичкото насилство, како што е наведено во Конвенцијата за правата на детето, често се опишува како психолошко малтретирање, вербална злоупотреба и емоционална злоупотреба или занемарување, кое може да вклучува:

- Сите форми на постојани штетни интеракции со детето, на пример, кажување или посочување дека е безвредно, несакано, непосакувано, загрозено или дека вреди само за задоволување на потребите на другите;
- Заплашување, тероризирање и закани, искористување и расипување, отфрлање, игнорирање и изолирање;
- Негирање на емотивната реакција на детето, занемарување на неговото ментално здравје, на медицинските и образовните потреби;
- Навредување, понижување, омаловажување, исмевање и повредување на чувствата на детето;
- Изложеност на семејно насилство;
- Ставање во самица, изолација или понижувачки или деградирачки услови на притвор;
- Психолошко малтретирање од возрасни или други деца, вклучително и преку информатичко-комуникациски технологии (ИКТ), како што се мобилните телефони и Интернет (познато како „сајбер насилство“).

ЕМОЦИОНАЛНО/ ПСИХОЛОШКО: насилство претставува такво однесување кое доведува до моментално или трајно загрозување на психичкото и емоционалното здравје и достоинството на детето. Се однесува и на ситуации во кои има пропусти за обезбедување на адекватна и поддржувачка средина за здрав емоционален и социјален развој во согласност со потенцијалите на детето.

Емоционалното насилство во училиштето опфаќа постапки со кои се врши етикетање, игнорирање, навредување, уцена, обраќање со погрдни имиња, потценување, озборување, исмевање, неприфаќање, изнудување, манипулирање, заканување, заплашување, ограничување на движењето на детето/ученикот, како и други облици на непријателско однесување.

СОЦИЈАЛНОТО НАСИЛСТВО се однесува на следните облици на однесување: одвојување на детето/ученикот од другите врз основа на различноста, доведување во позиција на нерамноправност и нееднаквост, дискриминација, недружење, игнорирање и неприфаќање по која било основа, исклучувањето од групата и изолација.

СЕСУАЛНАТА ЗЛОУПОТРЕБА И ЕКСПЛОАТАЦИЈА вклучуваат:

- Поттикнување или присила на дете да се ангажира во каква било незаконска или психолошки штетна сексуална активност;
- Употреба на деца во комерцијална сексуална експлоатација;
- Употребата на деца во аудио или визуелни слики за детска сексуална злоупотреба;
- Детска проституција, сексуално ропство, сексуална експлоатација за патувања и туризам, трговија со луѓе (во и помеѓу земји) и продажба на деца за сексуални цели и присилен брак. Многу деца доживуваат сексуална виктимизација која не е придружена со физичка сила или контрола, но која сепак е психолошки наметлива, искористувачка и трауматична.

ЕЛЕКТРОНСКО НАСИЛСТВО ИЛИ НАСИЛСТВО ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ

Електронското насилство е издвоено како посебно поглавје бидејќи претставува еден вид на насилство кој сè повеќе ги засега учениците и наставниците, а постои недоволна информираност и умешност за справување со него.

Развојот на современите технологии, особено во комуникацијата, доведува до појава на **насилство со користење на информатичките технологии и социјалните медиуми (т.н. електронско насилство)**.

Насилството преку Интернет го вклучува и таканареченото **сајбер насилство – сајбербулинг (Cyberbullying)**, кое претставува насилство преку користење на компјутер и мобилен телефон. Тоа подразбира праќање на навредувачки СМС- и ММС-пораки, фото и видеоклипови, праќање на имејл, чет, блогови (место каде што се случува директна комуникација на лица со размена на информации, мислења, активности и сл.), посетување на веб-страници со несоодветни содржини, насилство преку користење на социјалните мрежи какви што се Фејсбук, Инстаграм, Вајбер, Скајп и слични апликации.

Виртуелниот свет е безграничен и нуди низа можности. Особено е стимулативен и предизвикувачки за децата и младите, кај кои ја поттикнува љубопитноста и ги привлекува бидејќи им едно привидно чувство на слобода и самостојност.

Една од главните карактеристики на оваа форма на комуникација е анонимноста. Најчесто скриени под лажни имиња, прекари, децата имаат чувство на голема слобода која е нереална и се многу отворени да споделат лични и приватни содржини, што не би го направиле во реалната комуникација. Децата не се свесни до кого сè може да стигнат нивните лични информации споделени на ваков начин. Друга особина на користењето на овој тип комуникација е што пораката што ја праќа личноста е полесна за пренос бидејќи недостига повратната информација од другата страна, каков што е говорот на телото, на пример, разните изрази на лицето и гестовите, а можеби и директен напад, што тука е неостварлив и изоставен. Ова насилство може да биде многу посериозно од реалното бидејќи:

- може да биде присутно постојано, односно 24 часа,
- може да се надополнува и да трае,
- детето преку електронски пат може да има многу контакти, па бројот на деца кои учествуваат во насилниот однос спрема друго дете може брзо да се зголеми.

Со анонимноста, на децата кои се насилни со нивното лично непретставување им се остава простор насилството да се шири и трае, да се засилува, да биди силно чувство на страв и несигурност кај децата кои се изложени на него. Детето кое е вознемирувано често не се чувствува безбедно ни во својот дом.

Нападите можат да бидат директни и индиректни. Директни се кога кон детето се праќаат вознемирувачки пораки на мобилен телефон, по имејл и четови, потоа вознемирувачки фотографии по пат на ММС-пораки на мобилен телефон или на социјалните мрежи, порнографски содржини или вируси по пат на електронската пошта или социјалните мрежи, на мобилен телефон, потоа кога има групно отфрлање, исклучување на детето од комуникација на социјалните мрежи со другите и негова изолација.

Индиректен напад е кога на детето ќе му се украде или ќе му се промени лозинката, па се објавуваат негови приватни податоци или пак измислени, неистинити податоци за него на четови, блогови или интернет-страници и на социјалните мрежи.

Самото пребарување на Интернет крие многубројни ризици за децата да дојдат во контакт со содржини кои се несоодветни за нивната возраст и нивното ниво на разбирање. Тоа можат да бидат разни реални или монтирани фотографии, видеоисечоци, пораки, четови, блогови, интернет-форуми, преку кои е голема

можноста за злоупотреба. Многу е важно да се напомене дека зад анонимните „детски“ ликови можат да се кријат лажни профили на возрасни индивидуи, кои ги користат со цел злоупотреба на децата и ширење на добиениот материјал на мрежи на кои најчесто пристапуваат педофили.

Главна препорака како за наставниците така и за родителите е јасно и прецизно да им се објаснат на децата позитивните страни, односно предностите и можностите кои ги добиваат со користење на Интернет, но и низата опасности кои демнат во овој виртуелен свет. Потребно е кај децата да се создаде култура и одговорност за користење на Интернет со избегнување на несоодветни контакти, несоодветни содржини и несоодветно однесување.

Казнивоста на овој вид насилство е опфатено само преку неколку членови од Кривичниот законик, но не постои посебен закон кој прецизно го дефинира. Една од препораките за наставниците е на одделенските часови да имаат едукација за заштита на личните податоци на Интернет, да дискутираат и да донесат своевиден правилник што треба, а што не треба да се објавува на Интернет, потоа за опасностите и ризиците од злоупотреба на тие податоци и сл.

Корисен и дополнителен извор на информации за наставниците, учениците и родителите во врска со електронското насилство е веб-страницата <http://www.bezbednonainternet.org.mk>, која има цел да придонесе за поголема безбедност и заштита на правата и приватноста на децата на Интернет.

1.3. НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТАТА

Насилство во училиште значи појава на насилно однесување кое се случило додека детето е во училиште и е под надзор на наставниот кадар, каде било, во која било форма на наставна и воннаставна активност (час, практична настава, екскурзија и др.) и при превоз, ако превозот за учениците е организиран од училиштето, без разлика кој е сторителот на насилството. Под наставен кадар подразбираме: директор, стручен соработник, одделенски и предметен наставник, помошници во наставата. Насилството во училиштата подразбира некои видови на односи какви што се: насилно однесување на еден ученик/ученичка кон друго дете, насилно однесување на една група кон друга група на ученици, насилно однесување на ученик/ученичка кон училишниот персонал, како и на училишниот персонал кон ученик/ученичка. Насилството во училиштата може да се одреди како појава која се однесува на врсничка интеракција помеѓу децата, интеракција на возрасен кон дете, како и помеѓу возрасни. Во суштина, се работи за насилен однос кој се случува во училишниот живот.

Насилството меѓу врстници е најпрепознатливата форма на насилство во училиштата. Познато е и под терминот булинг (bullying), американизиран збор кој е одомаќен во нашиот речник во изминатите десетина години и во превод има неколку значења – злоупотреба, силеџство, малтретирање. Кај нас често се преведува како силеџство. Се дефинира како збир на намерни негативни постапки, задавање или настојување да се зададе повреда или друг вид на непријатност и штета на друга личност/дете. Овие постапки се подолготрајни и насочени кон ист ученик/ученичка од страна на еден ист ученик/ученичка или група на ученици. Булингот како поим означува агресија на посилниот кон послабиот, при што напаѓачот и нападнатата страна може да биде поединец или група.

Медиумите често објавуваат случаи на насилство кои се случуваат во училиштата, па родителите се сè позагрижени за безбедноста на своите деца. Сè почести се различните форми на малтретирање, етнички конфликти кои завршуваат со носење на оружје во училиште и слични инциденти кои можат да резултираат со сериозна повреда или смрт.

Во 2009 година УНИЦЕФ спроведе истражување за процена на состојбата во поглед на насилството во основните училишта. Целта на оваа студија беше да се согледа перцепцијата на децата кон насилството, како и да се овозможи дополнителен увид на состојбата во училиштата. Беа вклучени 1.240 седмоодделенци од различни региони на земјата, кои преку дадените одговори на прашалникот искажаа како ја разбираат, односно дефинираат појавата на насилно однесување во училиштето и што предлагаат за намалување/спречување на насилното однесување.

Како резултат од истражувањето, беа издадени две публикации - Студија за иницијалната состојба со насилството во основните училишта и Запирање на насилството во училиштата – упатство за наставници.

ДОБИЕНИ СЕ СЛЕДНИВЕ КЛУЧНИ ПОДАТОЦИ:

- 15 % од девојчињата и 40 % од момчињата учествувале во тепачки
- 36 % од учениците биле изложени на навредување и исмевање
- Тепачки меѓу учениците: 29 %
- Тепачки меѓу ученици од различна етничка припадност: 15 %
- Уништување на училишниот инвентар (клучи, столчиња, прозорци, врати): 15 %
- Навредување на учениците од страна на наставниците: 11 %
- Тепачки со ученици од други училишта: 11 %

- Физичко казнување на учениците од страна на наставниците: 10 %
- Навредување на наставниците од страна на учениците: 9%
- Заплашување, заканување од надворешни лица: 9 %
- Тепачки меѓу девојчиња и момчиња: 8 %
- Заплашување, закани врз учениците од страна на наставниците: 8 %
- Носење нож од страна на учениците: 8 %
- Носење стап или палка од страна на учениците: 8 %

Преземено од Стратегијата за намалување на насилството во училиштата 2012 – 2015 (стр. 5–6), достапно на следнава веб-страница

http://arhiva.vlada.mk/registar/files/Strategija_za_namaluvanje_na_nasilstvoto_v_o_u;ilistata_2012-2015.pdf

КОИ ДЕЦА ТРПАТ НАСИЛСТВО И КОИ ДЕЦА ВРШАТ НАСИЛСТВО?

ПРЕПОЗНАТЛИВИ КАРАКТЕРИСТИКИ ЗА ДЕЦАТА КОИ ТРПАТ НАСИЛСТВО

Децата кои најчесто се изложени на насилство во училиште се:

- деца кои имаат ниска самодоверба и самопочит, што се воочува и физички (премногу се слаби или премногу крупни, ниски итн.),
- деца кои се надарени,
- деца со посебни потреби/пречки во развојот,
- деца од различни етнички, религиски или социјални групи,
- нови деца во одделението/класот, и слично.

Се работи за деца кои се пасивни, срамежливи, тивки и анксиозни, емоционално пречувствителни, лесно заплачуваат и се повлекуваат во себе, плашливи се и за нив се знае дека нема да возвратат, ќе се повлечат ако некој ги нападне. Тие не се агресивни, но ако подолг период се изложени на насилство, стануваат раздразливи и можат да возвратат.

ПРЕПОЗНАТЛИВИ КАРАКТЕРИСТИКИ ЗА ДЕЦАТА КОИ ВРШАТ НАСИЛСТВО

Во насилното однесување на овие деца може да се увидат неколку карактеристични особини:

- се однесуваат агресивно кон родителите, другите деца, наставниците,
- имаат потреба да доминираат, односно сакаат да владеат над другите и да ја покажуваат својата моќ, така што на ваков начин бараат внимание и признание,
- сметаат дека се подобри и повредни од другите,
- не прифаќаат неуспех, не се толерантни, не прифаќаат различности.

Овие деца си даваат за право да ги контролираат другите преку физичко напаѓање или омаловажување, импулсивни се и манипулативни, често имаат потреба за стекнување материјална корист.

Децата кои се однесуваат насилно имаат изразени тешкотии да сочувствуваат со другите и не можат да разберат како се чувствува детето кое трпи насилство. Тие имаат тешкотии да ги предвидат, да ги разберат причината и последицата од своето однесување и не можат да прифатат одговорност за своите постапки. Секогаш се поттикнути од желбата да ги задоволат сопствените потреби, водејќи се од принципот „овде и сега“ и одложувањето за нив претставува голем напор и разочарување. Зад оваа слика на супериорност често се крие несигурност, сомнеж во сопствените вредности и ниска самопочит, па агресивноста е одбрана и прикривање на својата внатрешна слабост. Насилното однесување на овие деца често се манифестира преку бес, презир и омраза, што се во функција на одбрана од внатрешната напнатост, несигурност, потиштеност и депресивност, кои често се последица од случувањата во домот, односно средината во која детето живее.⁹ Дали детето е жртва или насилник во училиштето често е условено од неговото растење во дом во кој се случува семејно насилство, како и од воспитниот стил што родителот/лите го градат кон своите деца. Воспитниот стил може да биде авторитарен, демократски, либерален или попустлив, и индиферентен или занемарувачки¹⁰.

ПРЕВЕНЦИЈА ОД НАСИЛСТВО КАЈ ДЕЦАТА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ

Кај децата со одредени тешкотии во развојот, кај децата со одредени психофизички карактеристики често се јавува зголемен ризик од злоупотреба од страна на други деца, но и од возрасните.

Значајните истражувањата за распространетоста и ризикот од насилство врз децата со посебни потреби, објавени во јули 2012 година¹¹, утврдиле дека во просек децата со посебни потреби имаат речиси четирипати поголем ризик за доживување насилство отколку децата без пречки. Истражувањата покажаа дека децата со пречки во развојот

9. The Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior Problems
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2872483/>

10. Родителски вештини – Прв семеен центар, <http://hera.org.mk/wp-content/uploads/2016/02/roditelski-vestini-final-pdf.pdf>

11. Според истражувањата извршени од Центарот за јавно здравје при универзитетот „Џон Мурс“ од Ливерпул, кој соработува со Центарот за превенција на насилство при СЗО и со Одделот за превенција на насилство, повреди и посебни потреби при СЗО.

имаат 3,7 пати поголем ризик да станат жртви на секаков вид насилство од децата без попреченост; 3,6 пати поголеми шанси да бидат жртви на физичко насилство; и 2,9 пати поголема веројатност да бидат жртви на сексуално насилство. Се чини дека децата со ментална или интелектуална попреченост се меѓу најранливите, со 4,6 пати поголем ризик за сексуално насилство од оние кои немаат никаква попреченост.

Агресивноста и автоагресивноста може да бидат честа појава кај децата со посебни потреби. Ваквото однесување може да биде биолошки условено, но исто така може да биде предизвикано од неможноста да стекнат адекватни социјални вештини за да комуницираат со околината. Понекогаш имаат тешкотии за самоконтрола на нагонските пулзии и се случува да реагираат импулсивно, со агресија, како начин на одговор и реакција кон околината, обидувајќи се да ги разрешат пречките со кои се соочиле.

Агресивното однесување кај некои деца со посебни потреби може да го опишеме како:

- **псевдоагресивно однесување** – без намера да нанесе штета на другиот;
- **дефанзивно агресивно однесување** – се јавува кога детето е исмевано, задевано од страна на врсниците; како и
- **преизразено (малигно) агресивно однесување** – кога овие деца се малтретирани во подолг временски период, тие својата агресија потоа ја насочуваат кон другите или кон себе, со поизразени знаци на агресивност кон другите, но и со автодеструктивно однесување.

Како наставникот треба да реагира во вакви ситуации? Во однос на **превенцијата** од појава на насилно однесување врз децата со посебни потреби, неопходно е континуирано да се работи на создавање добра атмосфера во одделението, клима на прифаќање, негување на топол поддржувачки однос исполнет со трпение, помагање и разбирање од страна на сите деца во одделението и наставниците. **Тимот за заштита** во училиштето има обврска да врши постојано следење и давање насоки на наставникот како да се справи со непријатните ситуации на насилство, преку редовни консултации и директно давање поддршка на децата со посебни потреби и на нивните родители.

ВТОР ДЕЛ

2.1. ТИМ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО

Училиштето формира Тим за заштита на децата од насилство, кој се грижи за безбедност и заштита на учениците од насилство. Во соработка со другите вработени во училиштето, родителите, учениците и локалната заедница, Тимот обезбедува примена на гореспоменатите протоколи.

Тимот за заштита од насилство **треба да го сочинуваат вработените во установата:** директор, стручни соработници (педагог, психолог, дефектолог, социјален работник) или одделенски наставници, како и наставници од предметната настава.

Тимот треба да биде составен од 3 до 5 члена, а нивниот состав секоја година се ревидира, со можност за промена на одредени членови. **При промената на членовите на Тимот, потребно е секогаш да останат членови од претходниот состав заради обезбедување на соодветен континуитет во работата.**

Дел од активностите на Тимот за заштита од насилство се:

- Предлага, планира, изработува Програма, односно протоколи, процедури за заштита на децата од насилство, кои се составен дел од Годишната програма на работа на училиштето. Програмата ги вклучува учениците, родителите, наставниците и другите вработени во установата;
- Го известува Наставничкиот совет за планираните активности;
- Планира и учествува во реализација на стручно усовршување на вработените во областа на превенција од насилство;
- Спроведува обуки за ненасилна комуникација и врсничко посредување;
- Соработува со родителите преку Советот на родители;
- Соработува со други стручни лица од релевантни установи во локалната заедница заради сеопфатна заштита на децата од насилство, пријавува во Брза помош кога на ученик му е потребна медицинска интервенција, или во центар за социјална работа, или во полиција кога постои сомнеж за сторено кривично дело или кога детето е жртва на каков било вид на насилство сторено во или надвор од училиштето;

■ Води евиденција за насилството во училиштето и изработува извештај за реализација на спроведените мерки за заштита, кој е составен дел од Годишниот извештај за работа на училиштето.

Со оглед на чувствителноста на темата, членовите на Тимот треба да бидат вклучени во специфични активности соодветни на нивните професионални компетенции. На пример, психологот работи и со децата кои трпат насилство и со децата кои го вршат насилството; педагогот учествува во едукативните работилници за меѓуврсничко насилство; директорот воспоставува комуникација со релевантните институции и организации. Во зависност од проблемот, во работата се вклучува специјален едукатор или надворешен соработник (претставник од центар за социјална работа, претставник од полицијата, здравствен работник и сл.).

Во Прилог 1 се опишани улогите и одговорности на членовите на Тимот за заштита од насилство.

Задачата на наставникот, класниот раководител и Тимот во работата со децата е да се дојде до решение кое ќе го подобри однесувањето на децата. На видно место треба да бидат истакнати податоци за членовите на Тимот – име и број на телефон, како и броеви на телефони од релевантните служби (здравствен дом, итна помош, надлежна полициска станица, центар за социјална работа) со кои ќе треба да се контактира во одредена ситуација.

Важно е во установата да се прецизира и кој ќе биде задолжен за **комуникација со медиумите во кризните ситуации.**

2.2. ПРОГРАМА ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО

Програмата за заштита на децата од насилство треба да го содржи следново:

- Основните принципи и начела согласно Конвенцијата за правата на детето, кои се и рамка за дејствување. Тие се: право на живот, опстанок и развој, најдобриот интерес на детето, недискриминација и еднаквост, поголемо учество на децата;
- Усогласување со постојните подзаконски акти;
- Дефинирање на најчестите видови на насилство во училиштата – физичко, психичко, социјално, сексуално, електронско насилство;
- Превентивни активности – создавање безбедна средина за живот и работа на учениците. Што сè треба да направи училиштето за да се спречи и намали насилството и да се следат ефектите од превенцијата; како и
- Мерки на интервенција – што се презема кога ќе се случи насилство, злоупотреба и

занемарување, кои процедури се користат, како се поделени улогите и одговорностите на сите членови во училиштето.

Не постои една општа програма за сите училишта. Таа се прави врз основа на сознанијата кои училиштето ги добива преку самоевалуација (анкети до учениците, родителите, наставниците, насоки од Наставничкиот совет што треба да се подобри секоја учебна година во поглед на Проколите и сл.). Програмата најчесто се однесува на клучните критични точки кои треба да бидат предмет на превенција и интервенција и се карактеристични за секое училиште посебно. Затоа секое училиште создава свој Протокол за превенција и интервенција во случај на насилство, што треба да го почитуваат и спроведуваат и наставничкиот кадар, и стручните соработници, и учениците. Важно е овој Протокол да го знаат и членовите на помошниот административно-технички персонал, како што се секретар, хигиеничари, лица од обезбедувањето, хаусмајстори, готвачи/ки и слично.

Прилог 2. Практичен пример на Протокол за заштита од насилство во училиште

3. ПРЕВЕНЦИЈА НА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ ВО УЧИЛИШТАТА

Превенцијата на насилството во училиштата претставува збир на мерки и активности кои имаат за цел создавање безбедно, сигурно и заштитено опкружување, развивање и негување на атмосфера на соработка, почитување на различностите, конструктивна комуникација и следење на одредени правила на однесување во рамки на воспитно-образовните активности, развивање на вештини за препознавање и ефикасно реагирање во ситуации на насилство.

3.1. АКТИВНОСТИ НА ТИМОТ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА КОИ СЕ ПРЕЗЕМААТ КАКО ПРЕВЕНТИВНА МЕРКА ЗА ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ СЕ:

- Подигање на нивото на свеста и чувствителноста кај учениците, родителите и сите вработени за препознавање на насилството, злоупотребата и занемарувањето;
- Дефинирање на правила на однесување – Кодекс на однесување во училиштето и последиците од непочитување на правилата (изрекување на педагошки мерки, општествена одговорност и сл.);
- Запознавање на наставниците и помошниот технички персонал со дефинирањето на улогите и одговорностите на секој член во примената на процедурите и постапките при насилство;
- Организирање обуки за ненасилна комуникација и конструктивно решавање на конфликти за наставниот кадар и за учениците, теми поврзани со булингот и последиците од ваквото однесување, со електронското насилство, семејното насилство, насилството во врски и сл.;
- Поттикнување на учениците кон нивна сè поголема вклученост во превенција на насилството и при интервенција, организирајќи обуки за врсничко посредување, праќајќи ученици на дополнителни едукации на темата насилство организирани од градот, локалната заедница, невладините организации;
- Организирање на разговори, трибини, претстави, изложби за безбедност и заштита на децата од насилство во рамки на училиштето, но и во соработка со Тимовите за заштита на деца од насилство од другите училишта во општината, при што се прави размена на искуствата на децата и наставниците;
- Се грижи за вмрежување на сите клучни носители за превенција на насилството и спроведување на одлуките на Советот на родители, Училишниот одбор, Ученичкиот парламент, Наставничкиот совет;
- Организира дежурства за наставниците и помошниот технички персонал во училиштето;

-
- Во соработка со Советот на родители и Наставничкиот колегиум, ангажира Служба за обезбедување како дополнителен ресурс на училиштето за превенција и интервенција од насилство;
 - Соработува со Здравствениот дом, Црвениот крст и Центарот за социјална работа во својата општина, како и со органите од локалната самоуправа.

4. ИНТЕРВЕНЦИИ ВО СЛУЧАИ НА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ

Неопходно е навремено да се интервенира при сите облици на насилство, за да се чувствуваат децата сигурни и безбедни во училиштата. Интервенцијата се однесува на соодветна реакција од училишните служби во ситуации кога има сомнение или се случило насилство, злоупотреба или занемарување.

Целта на интервенцијата е, пред сè, да се запре насилството и злоупотребата, да му се обезбеди сигурност на детето, да се намали ризикот од повторување на насилството и да се ублажат и отстранат последиците од него. Интервенцијата го опфаќа следново:

- Усогласена и доследна примена на утврдените постапки и процедури во ситуации на насилство;
- Соработка со релевантните служби;
- Континуирано евидентирање на случаите на насилство;
- Следење и вреднување на видовите и зачестеноста на насилството по пат на истражување, забележување и проверка;
- Давање поддршка на децата кои трпат насилство;
- Работа со децата кои вршат насилство;
- Зајакнување на децата кои се набљудувачи на насилството и насоки за конструктивно реагирање;
- Советодавна работа со родителите на децата кои трпат насилство и на децата кои вршат насилство.

Најголемиот број насилни ситуации кои се случуваат во училиштето помеѓу децата треба да ги решат вработените во самата институција. Всушност, компетенциите на вработените, познавањето на учениците и самиот контекст на ситуацијата најчесто се доволни да обезбедат конструктивно решение.

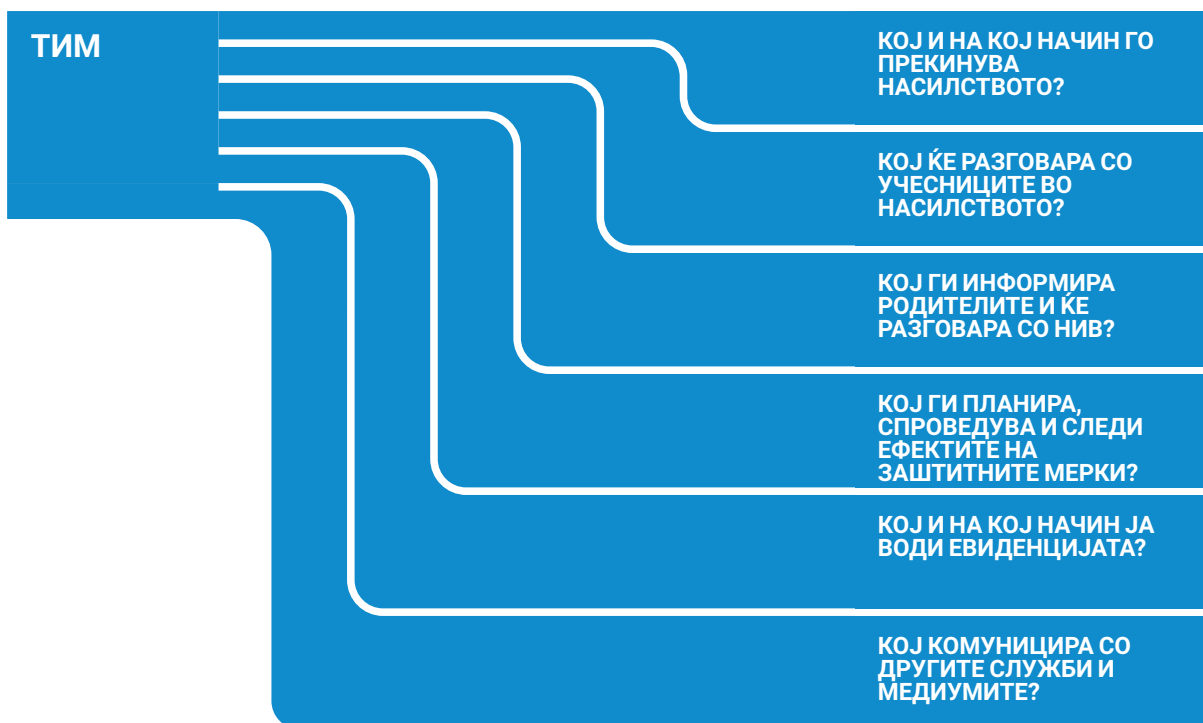
Потешките случаи на насилство, односно кога последиците се посериозни и кога постои ризик од повторување на насилството, како и ситуации во кои има сомнение дека детето е изложено на насилство, злоупотреба или занемарување од страна на возрасните, бараат вклучување на институции од другите системи. Во таквите случаи Тимот за заштита од насилство има задача да соработува со другите системи, да учествува во планирањето и реализацијата на активностите и да го следи ефектот од преземените мерки.

За ефикасна интервенција во рамките на самото училиште неопходно е да се дефинираат улогите и одговорностите на сите вработени, вклучително и на децата во

рамки на пропишаните протоколи и процедури за справување со насилство. Тимот треба да одреди кој, кога и на кој начин ќе интервенира и ќе дејствува во различни ситуации на насилство (Прилог 1. Улоги и одговорности на членовите на Тимот за заштита од насилство).

Меѓутоа, ако училиштето има сознание или сомнение за тешки облици на насилство, и ако насилството над детето/ученикот се случува надвор од установата (во семејството или опкружувањето) или од страна на возрасна личност, задолжително се вклучуваат други институции (полиција, центар за социјални работи, здравствени установи). Само со поврзувањето на сите системи за заштита на децата ќе се овозможи ефикасно решавање на проблемите и ублажување на последиците. Начините и облиците на соработка на сите овие системи се дефинирани со Заедничкиот протокол за постапување во случај на семејно насилство, Заедничкиот протокол за постапување во случаи на злоупотреба и занемарување на деца, како и во Нацрт-протоколот за постапување на меѓусекторски тимови кои работат со деца жртви на насилство.

ВАЖНИ ПРАШАЊА ЗА КОИ ТРЕБА ДА СЕ РАЗМИСЛУВА КОГА ЌЕ СЕ СЛУЧИ НАСИЛСТВО

Најчестите облици на насилство **условно** се поделени на три нивоа:

- Ситуации на прво ниво, кои се случуваат меѓу децата/учениците, кои ги решава самостојно наставникот/воспитувачот/одделенскиот раководител;
- На второ ниво наставник/воспитувач/одделенски раководител во соработка со Тимот за заштита на децата од насилство;
- На третото ниво неопходно е, покрај Тимот, вклучување и на другите институции за заштита на децата од насилство.

Во следните табели се прикажани нивоата на реагирање, видовите и облиците на насилство. Во зависност од интензитетот, зачестеноста и последиците кои насилството ги остава, одделни облици се повторуваат на повеќе различни нивоа.

ПРВО НИВО

Ги решава самостојно воспитувачот/наставникот/одделенскиот раководител во рамките на советодавно-воспитната работа со децата, поединците, групите и одделението, кога се работи за:

ПРВО НИВО				
Физичко насилство	Емоционално/ психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Насилство со злоупотреба на информатичките технологии
удирање чврги буткање штипење гребење кубење гризење сопнување шутирање валкање уништување на предмети	исмевање омаловажување озборување навредување ословување со погрдни имиња пцуење етикетирање имитирање „прозивање“	дофрлање потсмевање игнорирање исклучување од групата врз основа на социјалниот статус националноста верската припадност	дофрлање пцуење негативни коментари гестикации со сексуална алузија	повремени вознемирувачки повици на телефон вознемирувачки СМС, ММС - пораки вознемирувачки пораки на социјалните мрежи итн.

ВТОРО НИВО

Во решавање на сите облици на насилство, воспитувачот/наставникот/одделенскиот раководител го вклучува Тимот за заштита од насилство, т.н. внатрешната заштитна мрежа, кога се работи за:

ВТОРО НИВО				
Физичко насилство	Емоционално/ психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Насилство со злоупотреба на информатичките технологии
шлаганци удирање газење кинење на облеката затворање плукање одземање и уништување на сопственост	уценување закани неправедно казнување забрана за комуницирање исклучување отфрлање манипулирање	сплеткарење игнорирање отфрлање невклучување неприфаќање манипулирање експлоатација националистички навреди	сексуално допирање покажување порнографски материјал покажување на интимните делови на телото соблекување	огласи клипови блогови злоупотреба на форуми и четувања снимање со камера на насилни сцени дистрибуирање на снимки и слики

ТРЕТО НИВО

Ако учениците вршат или трпат некои од следните облици на насилство, задолжително се вклучуваат други институции (центар за социјална работа, полиција, здравствени установи), односно се активира надворешната заштитна мрежа:

ТРЕТО НИВО				
Физичко насилство	Емоционално/ психичко насилство	Социјално насилство	Сексуално насилство/ злоупотреба	Насилство со злоупотреба на информатичките технологии
тепачка, давење, фрлање кои резултираат со сериозни физички последици/укажана помош од лекар напад со палка, нож, оружје кои може да има фатален исход предизвикување на изгореници забрана на храна и спиење изложување на ниски температури	заплашување со уцена рекетирање ограничување на движење наведување на користење на психоактивни супстанции вклучување во секти занемарување	сериозни закани за животот терор на група над поединец / група дискриминација организирање на затворени групи (кланови) навреди врз расистичка и националистичка основа	заведување од страна на возрасни подведување злоупотреба на мокта наведување изнудување и принудување на сексуална активност силување, полов напад врз дете кое не навршило 14 години задоволување на полови нагони пред друг облуба со злоупотреба на положбата	снимање на вулгарни и насилни сцени кои се масовно дистрибуирани прикажување на порнографски материјал производство и дистрибуција на порнографски материјал

КАКО СЛУЧАИТЕ НА НАСИЛСТВО ЌЕ СЕ РЕШАВААТ ВО КОНКРЕТНИТЕ СИТУАЦИИ, ОДНОСНО НА КОЕ НИВО, ЗАВИСИ ОД СЛЕДНИТЕ ОКОЛНОСТИ:

- Дали насилството го врши поединец или група, вртник или некој повозрасен?
- Дали насилното однесување се повторува?
- Кои се можните последици?
- Какви се надлежностите на наставникот, одделенскиот раководител, воспитувачот?

Предложено е случаите на насилство на прво ниво да ги решава самостојно воспитувачот/наставникот/одделенскиот раководител. Меѓутоа, доколку истото дете зачестено учествува и манифестира насилно однесување, или пак е често изложено на насилно однесување, во решавање на проблемот неопходно е да се вклучи Тимот и родителот/лите или старателот/телите.

При процената е потребно да се почитува и личното доживување на детето кое трпи насилство. Наставникот не може секогаш самостојно да процени што доживува детето и затоа е потребно да побара помош од Тимот за заштита од насилство. На пример, потсмевањето е чест начин на однесување во комуникацијата со врсниците, но ако кај детето кон кое е насочен овој облик на однесување се јавува изразено емоционално страдање, тогаш оваа ситуација треба да се решава во соработка со Тимот. Некогаш буткањето, удирањето и удирањето шлаканици, заканувањето, уцената и сл. може да имаат сериозни последици и бараат вклучување на Тимот, родителот/лите или старателот/телите и на другите надлежни институции (центри за социјални работи, полиција, здравствени установи).

НАСИЛСТВО ОД ВОЗРАСЕН НАД УЧЕНИК

За решавање на сите облици на насилство кои ги вршат возрасните над децата неопходно е вклучување на Тимот, директорот на установата и другите надлежни институции (центар за социјална работа, полиција, здравствена установа, јавен обвинител).

Без разлика на фактот што некогаш детето се согласува да учествува во ситуации во кои има елементи на насилство, и тогаш е неопходно да се реагира, бидејќи детето не

може да ги процени намерата и последиците (на пример, учество во игри кои можат да го загрозат неговото здравје, учество во снимање или дистрибуција на материјали кои го загрозуваат личниот интегритет на детето и сл.).

ЧЕКОРИ ВО ИНТЕРВЕНЦИЈАТА – ПОСТАПКИ И ПРОЦЕДУРИ ВО ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО

За да бидат процедурите и постапките што поефикасни, важно е да бидеме свесни што сакаме да постигнеме со секој преземен чекор. На насилство се реагира веднаш, со цел да му се обезбеди најдобра заштита на детето. Потребно е насилството да се запре, да се обезбеди сигурност и безбедност на сите деца, а во консултација на ниво на установата или со другите надлежни служби, да се решава проблемот.

1. ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ОТКРИВАЊЕ

Сознанието за постоење на насилство е првиот чекор во заштитата на децата/учениците од насилство. Во некои ситуации знаците на насилство се очигледни, додека во други ситуации е многу тешко да се открие проблемот и поради тоа е многу важна улогата на професионалците и на лице во кое детето има доверба. Особено тешко се открива доколку детето трпи емоционално или социјално насилство. Понекогаш однесувањето на детето може да укажува дека постои некој проблем; притоа треба да се има предвид дека децата различно реагираат: се повлекуваат, стануваат раздразливи, агресивни, пречувствителни и сл.

2. СОМНЕВАЊЕ ЗА НАСИЛСТВО, ЗЛОУПОТРЕБА ИЛИ ЗАНЕМАРУВАЊЕ

Сознанието за насилство може да биде:

- директно, кога некој ќе соопшти податок во врска со тоа, или
- индиректно, кога врз основа на некои знаци се сомневате дека постои можност дека се случува насилство.

Тие знаци може да бидат:

НА ФИЗИЧКИ И ФИЗИОЛОШКИ ПЛАН

Траги од различни повреди, модринки, лузни, изгореници, исекотини, искината облека, запуштен и неуреден изглед, скршени односно искинати работи, проблеми со исхраната, болки во стомакот, главоболки, повраќање, скршеници, проблеми со спиењето (несоница или претерано долго спиење).

НА ЕМОЦИОНАЛЕН ПЛАН

Плачливост, повлеченост или пак претерана активност, раздразливост, појава на невообичаени и претерани стравови, агресивно и автодеструктивно однесување, молчаливост, невообичаена говорливост, гледање во „празно“, ноќни кошмари, конзумирање на алкохол/наркотици, страв да се остане сам, страв од дружење со други луѓе, ноќно мочање во постела, лажење, грицкање нокти, нарушување на говорот, сексуализирано однесување кое е несоодветно за возраста и др.

ОДНЕСУВАЊЕ ВО УЧИЛИШТЕ/ДОМА

Значајно намалување на училишниот успех, појава на неоправдани изостаноци, исчезнување на работи (мобилен телефон, предмети од облека, чанти/ранци, тетратки, пари...), немање концентрација за учење, доцнење, избегнување на одговорности, неносење домашни задачи, избегнување или неучествување во разновидни активности, невообичаени начини на играње (кај помалите деца), избегнување на физички допир, силен страв од возрасни, манифестен страв од враќање дома или од одење во училиште и сл.

Некои наведени облици на однесување, поединечно или во одредена мера, може да бидат природни или развојни реакции. Важно е да се обрне внимание на екстремностите, зачестеноста, времетраењето и повторувањето, како и на комбинацијата на поединечните симптоми.

Довербата и разбирањето, со познавање на процедурите, се клучни предуслови за ефикасно реагирање.

3. ПРЕКИН НА НАСИЛСТВОТО

Запирањето на насилството е обврска на сите кои имаат какво било сознание или сомнение дека тоа се случува. Вработените се обврзани да го запрат насилството и/или да ги известат надлежните установи. Препорачливо е училиштето однапред да ги има осмислено можните начини на реагирање во различни ситуации. На тој начин би се предупредило стихижното и, можеби, неадекватното реагирање и би се спречиле негативните последици.

Начинот на кој насилството ќе се прекине зависи од конкретните ситуации (возраст, облик на насилство, број на вклучени, место на случување, можност да се повикаат на помош...).

■ Некои ситуации на физичко насилство бараат **итно** реагирање, згрижување на ученикот, известување на родителот и неодожно вклучување на релевантните институции (здравствени установи, полиција, центар за социјална работа);

- Емоционалното или социјалното насилство исто така треба што побрзо да се запре. На детето кое трпи насилство треба да му се пристапи со разбирање и доверба и треба да му се даде сигурност;
- Ако постои сомнение за каков било облик на семејно насилство, наставникот/воспитувачот задолжително го известува Тимот, кој понатаму презема чекори во консултација со Центарот за социјална работа.

4. СМИРУВАЊЕ НА СИТУАЦИЈАТА

Смирување на ситуацијата подразбира обезбедување на сигурност за детето/ученикот, разговор со учесниците и набљудувачите/сведоците.

На пример, доколку се случува физичко или изразено вербално насилство, во првиот момент е најважно учесниците по разделувањето да се смират, да се обезбеди соодветен простор и време за разговор. Побарајте помош од колегите, стручните служби или од Тимот доколку е потребно. На учесниците им се објаснува дека целта е судирот/конфликтот да се реши, па двете страни имаат можност да раскажат што се случило. Со учениците се прави договор да се слушаат без прекинување, да не се навредуваат меѓусебно, да зборуваат искрено.

Во овој процес важно е во установата да се дејствува синхронизирано, разговорот со децата/учениците за иста ситуација да не се изведува повеќекратно од страна на различни вработени лица, туку да се обезбеди проток на информации кои се важни за ефикасно реагирање.

СУГЕСТИИ ЗА РАЗГОВОР:

- Трпеливо и внимателно слушајте ги учесниците, вклучувајќи ги и сведоците;
- Насочете го вниманието на конкретните постапки и однесување;
- Без осудување, согледувајте ја ситуацијата без намалување или преувеличување;
- Внимателно слушајте што детето/децата ви зборуваат, не само тие што трпат насилство, туку и тие кои го извршиле насилството, и тие кои ги набљудувале;
- Не интерпретирајте, не менувајте, не толкувајте, не заземајте страна;
- Користете речник што го користат и децата кога зборуваат за насилство, злоупотреба и занемарување;
- Не подразбирајте, не претпоставувајте, прашувајте, а не тврдете;
- Проверете дали точно, правилно сте разбрале што ви кажало детето;

- Разговарајте смирено, не реагирајте шокирано, со недоверба;
- Покажете дека верувате во тоа што детето ви го зборува, за да го охрабрите да ви раскаже што повеќе;
- Не ветувајте дека веднаш ќе биде сè во ред, тоа не е реално;
- Кажете што планирате, што ќе направите;
- Кажете дека ќе направите сè што е навистина во ваша моќ;
- Не префрлајте ја одговорноста за реагирање на друг. Секој е обврзан да реагира во својот домен;
- Запознајте ги учесниците со наредните чекори, кој и каде ќе биде информиран и вклучен во процената и следењето на ситуацијата.

По прекинување на насилството и смирување на учесниците, вработениот кој непосредно реагира и има сознание за насилството иницира **консултација** во самото училиште со Тимот за заштита на децата од насилство, заради проценка на ризикот, а и заради изработка на **план за заштита на сите учесници**.

Во оваа фаза Тимот го проценува степенот на ризикот и одлучува на кој начин ќе го решава случајот, дали самостојно или ќе вклучи други релевантни институции. Консултацијата со психолог е неопходна доколку тој не е член на Тимот.

Неопходно е да се води сметка за **доверливите податоци**, за заштитување на приватноста и ставање на интересите на детето над интересите на родителот, училиштето, професијата и др.

Особено треба да се биде претпазлив кога Тимот проценува и одлучува само врз основа на сомнение. Недоволно осмислените постапки или непроверените информации може да имаат негативни последици за детето. Тоа не подразбира одложување на реакцијата, туку потреба секое сомнение да се провери од повеќе извори и да се спречи дополнително или засилено насилство. Податоците до кои се доаѓа се доверливи и може да се стават на располагање само на службени лица кои се ангажирани во постапката за заштита на децата од насилство.

Начините на реагирање подразбираат **постапки** кои децата/учениците **ќе ги заштитат од натамошно насилство, ќе ги намалат последиците** кои може да се јават на емоционален и социјален план, и ќе ги зголемат капацитетите на децата за заштита во евентуално насилни ситуации.

Истовремено, Тимот мора континуирано да работи и со детето/ученикот кое **манифестира насилно однесување. Потребно е да се испитаат причините за**

агресивноста, да се даде адекватна психо-социјална помош во самото училиште и, по потреба, детето да се упати во други релевантни институции.

Активностите во установата треба да бидат насочени и кон децата кои индиректно биле вклучени во насилството, односно кон пасивните набљудувачи. Овие деца треба континуирано да се поттикнуваат да реагираат конструктивно, да побараат помош за спречување на ситуацијата и да пријават, бидејќи често се во ситуација со своето однесување да го поддржуваат насилството кога не реагираат или дури и навиваат, мислејќи дека е во прашање игра. Оваа голема група на учесници може да почувствува вина доколку ситуацијата стане сериозна или трагична, а тоа лесно може да прерасне во траума. Поради тоа, неопходно е да се анализира ситуацијата на насилство од емоционален и морален агол, да се овозможи конструктивен пристап, да се извлечат одредени поуки, да се вежбаат позитивни реакции и облици на однесување за да се спречи ескалација на насилството и негово повторување во слични ситуации.

Во некои ситуации, заштитните мерки подразбираат вклучување и на други институции и преземање законски мерки. Улогата на училиштето е одредена во меѓусекторската вклученост и поддршка со другите институции за навремено ангажирање во постапките за заштита на децата од насилство (Формулар за вклучување на други институции. Прилог 3). По запирање на насилството и извршените консултации со релевантните стручни лица и/или институции, се реализираат договорените активности и мерките на заштита.

По извршената интервенција, неопходно е да се анализира ситуацијата со поставување на следните прашања:

1. Дали реакцијата била навремена и ефикасна?
2. Дали учесниците се смирени?
3. Дали се чувствуваат сигурно?
4. Дали се свесни за своите постапки?
5. Дали се свесни за последиците?
6. Дали е направено сè насилството да не продолжи и да не се повтори?
7. Кој сè е известен?
8. Што може уште да се направи?
9. Дали случајот е евидентиран?

5. СЛЕДЕЊЕ НА ЕФЕКТОТ ОД СПРОВЕДЕНИТЕ МЕРКИ

Со цел проверка на успешноста на преземените заштитни мерки, одделенскиот раководител/наставникот/Тимот планира следење и вреднување на постапките во процедури кои се применети во однос на сите ученици.

Потребно е да се следи:

- Однесувањето на детето **кое трпело насилство** (дали се повлекува, дали станува агресивно, дали бара поддршка и на кој начин?...) и на **детето кое се однесувало насилно** (дали продолжува со нападите, дали бара други жртви, дали групата го отфрла, дали групата го поддржува?...);
- Како реагираат **пасивните набљудувачи** (дали им се обраќаат на постарите за помош, дали сите знаат да се поврзат со внатрешната заштитна мрежа на деца посредници и која е личноста од доверба, дали можеме да препознаеме страв, дали самите преземаат некоја акција и сл.);
- Што се случува во **одделението** (дали се издвојуваат нови групи, каква е атмосферата?...);
- Колку **родителите** соработуваат при активностите за намалување на насилството;
- Како функционираат **Тимот и другите членови** (кои се слабите точки и што може да се подобри);
- Колку другите институции (ЦСР, МВР и здравствените установи) се вклучени и кои се ефектите од нивната вклученост.

Доколку се процени дека ситуацијата со насилството се повторува, усложнува и станува ризична и опасна, неопходно е да се предвидат и други заштитни мерки: на пример, од дежурните, сите вработени, Тимот, врсниците се бара зголемено внимание, вклучување на родителот и училишното обезбедување. Психологот треба да продолжи со индивидуалната работа со детето, некогаш и со целото семејство. Доколку нема можности, мора да се вклучат стручни лица од други установи однадвор, кои се обврзани на дискреција и заштита на правата на ученикот (ЦСР, МВР, здравствени работници).

Резултатите од следењето треба да бидат **постојано развивање и унапредување на превентивните активности и интервенции**. Врз основа на анализата се дефинираат мерките и активностите за унапредување на работата на сите учесници во оваа област.

6. ДОКУМЕНТАЦИЈА И ЕВИДЕНЦИЈА

За поефикасна работа во рамките на превенцијата, односно повеќе во делот на интервенција при насилство во училиштето, се изработуваат различни листи за пријавување и евиденција на насилното однесување (индивидуални, групни, одделенски, на ниво на училиште), службени белешки и др.

Ако се евидентираат податоци на ниво на одделение/групи, за нив може да биде задолжен класниот раководител/воспитувач, а во средувањето на формуларот може да учествуваат сите деца. Ваквите форми на евидентирање на однесувањето на децата овозможуваат навреме да се воочи насилното однесување и навремено да се реагира, пред детето/ученикот да почне зачестено насилно да се однесува и/или повторно да биде изложено на насилство.

Следењето на однесувањето на детето/ученикот може да подразбира: опис на неговото насилно однесување во установата (во тек на часот, одморите, воннаставните активности, слободното време и сл.) – т.н. **негативни примери**. Освен опис на негативните, насилните постапки, треба да се бележат и позитивните примери за промена во однесувањето на децата – **позитивното однесување**.

Секој акт на насилство **задолжително треба да се евидентира** во согласност со договорениот начин на евидентирање во училиштето. Во Прилозите 3 и 4 се дадени предлог-формулари за евиденција на насилното однесување во училиштата и на спроведените интервенции (вклучително и дел за евиденција на деца жртви на семејно насилство евидентирани во училиштето), како и Формуларот за вклучување на други институции при интервенциите за заштита од насилство кај деца.

7. КАДЕ МОЖАМ ДА ПРИЈАВАМ/ПРЕПРАТАМ?

Пријавувањето и препраќањето на случаите на насилство врз деца, како на насилството случено во училиштето така и на насилството кое детето го трпи надвор од училиштето, но е препознато и откриено од училишниот кадар, се врши до релевантните институции одговорни за заштита на децата од насилство. Овде спаѓаат центрите за социјална работа, полицијата, здравствените установи, но и народниот правобранител, невладините организации кои работат на полето на заштита и застапување на детските права и поддршка на нивниот здрав развој и спречување на насилство врз деца. Училиштето учествува и во меѓусекторски тим со наведените институции и организации, со цел спроведување соодветни активности за откривање, пријавување и докажување на стореното насилство, но пред сè и за давање помош на детето за негово побрзо здравување и надминување на состојбата во која се нашло поради насилството.

**СОМНЕВАЊЕТО ЗА НАСИЛСТВО,
ЗЛОУПОТРЕБА ИЛИ ЗАНЕМАРУВАЊЕ
НА ДЕТЕ СЕКОГАШ СЕ ПРИЈАВУВА!**

**КОГА СЕ РАБОТИ ЗА ДЕТЕ СО
ПОПРЕЧЕНОСТ, НЕ ПОВИКУВАЈТЕ
ДЕФЕКТОЛОГ/СПЕЦИЈАЛЕН
ЕДУКАТОР И РЕХАБИЛИТАТОР –
СОМНЕВАЊЕТО ЗА НАСИЛСТВО,
ЗЛОУПОТРЕБА ИЛИ ЗАНЕМАРУВАЊЕ
НА ДЕТЕ СЕКОГАШ СЕ ПРИЈАВУВА!**

ПРИЛОГ 1. УЛОГИ И ОДГОВОРНОСТИ НА ЧЛЕНОВИТЕ НА ТИМОТ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА ОД НАСИЛСТВО

Тимот за заштита на деца се состои, пред сè, од директорот, стручната служба и одделенскиот, односно класен раководител. Во зависност од проблемот на насилство со кој се соочува, во Тимот се приклучуваат и други членови, како наставник, дежурен наставник и сл.

ДИРЕКТОР НА УЧИЛИШТЕТО	
УЛОГИ	ОДГОВОРНОСТИ
<p>Ја следи правната регулатива (општи и посебни протоколи, и нивно усогласување со постојните подзаконски акти)</p> <p>Го води процесот на осмислување и пишување на политиката, Протоколот за заштита од насилство, Акциониот план</p> <p>Го следи спроведувањето на превентивните и интервентни мерки за заштита од насилство</p> <p>Ги евидентира случаите на насилство</p> <p>Комуницира со други институции и организации кои се потребни за разрешување на случај на насилство (го пополнува Формуларот за препраќање до друга институција)</p> <p>Комуницира со медиумите и дава изјави, доколку тоа е потребно, за случај на насилство, непогода и сл.</p>	<p>Одговорен е за почитување и спроведување на законите во училиштето</p> <p>Одговорен е за донесување на политиката, Протоколот за заштита од насилство, Акциониот план</p> <p>Одговорен е за постапките кои се применуваат за решавање на случај на насилство</p> <p>Врши консултативен разговор со личноста која пријавила насилство и собира информации за случајот</p> <p>Разговара со личноста/групата која е евидентирана како насилник</p> <p>Разговара со родителите/старателите</p> <p>Одржува соработка со локалната заедница и релевантните институции и организации</p> <p>Одговорен е да комуницира со медиумите, доколку тоа е потребно, со заштита на личните податоци за учесниците во случајот на насилство</p>

ПЕДАГОШКО-ПСИХОЛОШКА СЛУЖБА, ВКЛУЧИТЕЛНО И ДРУГИ СТРУЧНИ СОРАБОТНИЦИ ВО УЧИЛИШТЕТО, ДОКОЛКУ ГИ ИМА

УЛОГИ

Вклученост во процесот на пишување на политиката, Протоколот за заштита од насилство, Акциониот план

Спроведување на политиката, Протоколот за заштита од насилство, Акциониот план

Едукација на наставниот кадар, техничкиот персонал и учениците за ненасилна комуникација

Воспоставување соработка со родителите и поттикнување на нивна поголема вклученост во активностите на училиштето, контакти со Советот на родителите

Советување и примена на ненасилни методи за решавање на ситуациите на насилство

Работа со сите учесници во насилната ситуација (жртвата, насилникот, сведоците на настанот)

Соработка со други институции и организации за случаи на насилно однесување и нивно вклучување во мерките на превенција и едукација за насилство

Водење на евиденција за секој случај на насилство

Посета на едукации за перманентна надградба на своите професионални знаења

ОДГОВОРНОСТИ

Одговорни се за имплементирање на политиката, Протоколот за заштита од насилство, Акциониот план

Одговорност за примена на ненасилна комуникација и разрешување конфликти како пример во својата работа

Одговорни се да бидат во контакт со родителите за следење на семејната состојба за деца во ризик, случаи на насилство

Одговорни се за решавање и следење на случаите на насилство

Одговорни се за комуникација со наставниците за информирање и следење на насилството со цел негово надминување (Наставнички совет)

Одговорни се за евидентирање на секој вид на насилство, заштита на личните податоци и водење на безбедна база на архивирање

ОДДЕЛЕНСКИ НАСТАВНИК/КЛАСЕН РАКОВОДИТЕЛ**УЛОГИ**

Ја поттикнува и насочува позитивната комуникација на учениците во одделението и самиот е пример за тоа

Има улога на ментор и едукатор за учениците како треба да се однесуваат и дава поттик за нивна поголема вклученост во создавање на Училишниот протокол и политики

Го проценува нивото на ризик

Го спречува веднаш насилството и ги разјаснува околностите зборувајќи со жртвата, групата, насилникот и сведоците-ученици

Навремено комуницира со другите членови од Тимот

Комуницира со родителите

ОДГОВОРНОСТИ

Одговорен е за позитивната социјална клима во одделението/класот

Заедно со учениците, на класните часови треба да разработи Кодекс на однесување на учениците, ненасилна комуникација и поттикнување на учество во дикусии и дебати во самиот клас на тема насилство

Одговорен е постојно да води евиденција за однесувањето на учениците во класот

Одговорен е за адекватно решавање на случај на насилство и негово следење

Одговорен е да го информира Наставничкиот совет (за случаите на второ и трето ниво)

Одговорен е за соработка со родителите

ДРУГИ НАСТАВНИЦИ**УЛОГИ**

Вклучени се во процесот на пишување на политиката, Протоколот за заштита од насилство, Акциониот план

Преку своето однесување се пример за ненасилна комуникација и решавање на конфликти во својата работа

Воспоставување на правила на однесување на часовите што ги одржуваат

При воочување на насилство се обидуваат да го спречат

Одат на едукации поврзани со темата насилство

Препознаваат случаи на злоупотреба, занемарување на ученици и ги пријавуваат кај Тимот за заштита на децата од насилство

Учествуваат во следење на ученикот/групата по преземените мерки

ОДГОВОРНОСТИ

Одговорни се за имплементирање на процесот на пишување на политиката, Протоколот за заштита од насилство, Акциониот план

Одговорни се за почитување и вреднување на учениците

Одговорни се за спречување на насилство (бараат помош од Службата за обезбедување, доколку ја има во училиштето)

Одговорни се за пријавување на сомнеж за насилство или воочен случај на насилство во согласност со Протоколот

ДЕЖУРЕН НАСТАВНИК**УЛОГИ**

Го води дежурството според распоредот и правилата одредени во Училишниот правилник

Во случај на насилство реагира веднаш, преку контакт со раководителот на одделението, Тимот за заштита на децата од насилство

ОДГОВОРНОСТИ

Го следи однесувањето на учениците при доаѓање во училиштето, за време на одморите и при заминување од училиштето

Одговорен е навремено да реагира и да го пријави случајот на насилство

ПРИЛОГ 2.

ПРИМЕР ЗА МОДЕЛ НА ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТЕ

ПОЛИТИКА ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТЕТО

ЦЕЛИ/ЗАДАЧИ НА ПОЛИТИКАТА

Целите на овој протокол се да се создаде безбедна и заштитена средина во училиштето X во текот на наставата, во училишниот двор, за време на екскурзии, посети кои ги организира училиштето, натпревари и многу други активности во училишната средина.

Развивање на свесност кај сите субјекти вклучени во училишниот живот - наставниците, учениците, родителите и техничкиот персонал - за насилството, за различните облици на насилство, како да препознаваат што е тоа насилно однесување.

Да се спроведуваат активности кои се насочени кон намалување на насилното однесување во училиштето.

Основи врз кои се темели политиката се:

- Безбедност и добросостојба како главна одговорност на училишната заедница;
- Забрана на секаков вид дискриминација, нееднаквост, злоупотреба, занемарување или експлоатација;
- Почитување на ненасилна комуникација и разрешување на конфликти.

Под насилство во училиштето се подразбира:

- Физичко насилство како облик на однесување кое доведува до тоа едно лице да му нанесе физичка болка или повреда на друго лице. Може да доведе до полесни или потешки повреди, но може да има и смртен исход.
- Психичко или емоционално насилство претставува насилно однесување кое доведува до моментално или трајно загрозување на психичкото, емоционално здравје и достоинство на жртвата.
- Малтретирањето се низа негативни физички или вербални акции кои се повторуваат и предизвикуваат повреда на жртвата, кои вклучуваат нееднаква моќ меѓу сторителот и жртвата.
- Сексуалното насилство опфаќа сексуално вознемирување, сексуално злоупотреба и сексуална експлоатација.

■ Електронското или сајбер насилство вклучува праќање или објавување на пораки со навредлива содржина, несоодветни вулгарни коментари, слики преку Интернет и мобилни телефони, исклучување на жртвата од социјалните мрежи и слични активности.

ПРЕВЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВОТО

Превентивните мерки, активности во училиштето се спроведуваат во повеќе области кои можат да придонесат за намалување на насилното однесување.

Тимот за заштита од насилство е тој што ги спроведува овој тип на активности со помош на локалната самоуправа, здравствениот дом во општината, претставник од полицијата, како и од Црвен крст, кои учествуваат во едукативни работилници на теми поврзани со насилството.

Тимот спроведува едукација на персоналот, наставниците, учениците и родителите за препознавање на насилството и неговите облици.

Тимот ги дефинира улогите и одговорностите на сите субјекти во училиштето кои придонесуваат за намалување на насилството.

Тимот за заштита од насилство го сочинуваат директорот, стручните соработници, класниот одделенски наставник и наставниците. Нивните улоги и одговорности можат да се видат во [Прилог 1](#).

Една од главните одговорности на техничко-административниот персонал е да ги почитуваат и применуваат мерките на безбедност согласно принципите на политиката на училиштето, да пријавуваат насилно однесување согласно чекорите во Протоколот, како и да применуваат ненасилна комуникација во разрешување на евентуалните конфликти со учениците, како и со родителите.

Учениците директно се вклучуваат со свои мислења и искуства во изработка на политиките, Акциониот план и Училишниот протокол, одговорни се за почитување на Кодексот на однесување со соучениците и возрасните, во чија изработка и самите учествуваат. Имаат активна улога во трибини, дебати, работилници и проекти за ненасилна комуникација и врсничка соработка.

Родителите соработуваат и даваат свои мислења во изготвување на политиката, Акциониот план и Училишниот протокол, соработуваат со наставниците и Тимот за заштита на децата од насилство. Редовно се информирани од Тимот за заштита за активностите што се релизираат, па се бара и нивно мислење и учество. Одговорни се за своето однесување во училишната средина, како и за однесувањето на своите деца во училишната средина.

Тимот ги организира мерките за пофалба и санкции и корективните механизми за намалување на насилството. Тие вклучуваат: класните раководители на свој начин да изберат пофалби и награди за ненасилно однесување; примена на санкции кои се предвидуваат според Правилникот за изрекување на педагошки мерки за насилниците, како и дополнителни корективни механизми, како што се вршење на корисни работи во училиштето, изготвување на презентација за насилство и слично. Притоа, дополнителните механизми се применуваат во зависност од одлуката на Тимот, родителот и ученикот/групата.

Тимот организира поддршка за учениците и наставниците во континуирана едукација на теми поврзани со насилство, зголемување на свесноста за сајбербулинг и меѓуврсничко насилство.

Тимот ги следи состојбите и се вклучува во соработка со локалната заедница, МОН, Бирото за развој, за стручна доедукација на неговите членови и вклученост во работилници за тимска работа, со цел подобрување и координирање на работата на сите членови на Тимот за заштита.

Тимот ги организира дежурствата на наставниците и помошниот персонал кој дејствува превентивно и интервентно.

Тимот изготвува начин на следење и евалуација на политиките, изготвува и протоколи за случај на инцидент врз наставник или друг вработен, како и протокол за работа со службата за обезбедување во училиштето.

МЕРКИ НА ИНТЕРВЕНЦИЈА - ПРОТОКОЛ ЗА РЕАГИРАЊЕ ПРИ ИНЦИДЕНТ НА НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТЕТО

СОЗНАНИЕ ЗА НАСИЛСТВО	НАСИЛСТВОТО Е ПОТВРДЕНО ДИРЕКТЕН УВИД ИЛИ ДОБИЕНИ ИНФОРМАЦИИ ДЕКА НАСИЛСТВОТО Е ВО ТЕК
	СОМНЕНИЕ ЗА НАСИЛСТВО
ПРЕКИНУВАЊЕ НА НАСИЛСТВОТО ИНФОРМИРАЊЕ НА НАДЛЕЖНИТЕ – ТИМОТ	ИТНА АКЦИЈА ПОЛИЦИЈА, ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА
	СМИРУВАЊЕ НА СИТУАЦИЈАТА СОБИРАЊЕ НА ИНФОРМАЦИИ, РАЗГОВОР СО СИТЕ УЧЕСНИЦИ И СО СВЕДОЦИТЕ НА НАСТАНОТ
	КОНСУЛТАЦИЈА СО ТИМОТ ЗА ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО ПРОЦЕНА НА НИВОТО НА РИЗИК
	СОМНЕЖОТ Е ПОТВРДЕН
	СОМНЕЖОТ Е НЕОСНОВАН ПОНАТАМУ СЛЕДЕЊЕ НА ОДНЕСУВАЊЕТО НА ПОТЕНЦИЈАЛНИТЕ УЧЕСНИЦИ
ДОГОВОР ЗА ПРЕЗЕМАЊЕ НА ЗАШТИТНИ МЕРКИ ШТО ЌЕ СЕ ПРЕЗЕМЕ?	ИНФОРМИРАЊЕ НА РОДИТЕЛИТЕ ДОКОЛКУ Е ПОТРЕБНО, ИНФОРМИРАЊЕ НА НАДЛЕЖНИТЕ ИНСТИТУЦИИ (ВРЗ ОСНОВА НА ПРОЦЕНА НА РИЗИК)
	ЕВИДЕНТИРАЊЕ НА НАСИЛСТВОТО
	СЛЕДЕЊЕ НА ЕФЕКТИТЕ ОД ПРЕЗЕМЕНИТЕ МЕРКИ

ПРИЛОГ 3. ПРЕДЛОГ-ФОРМУЛАР ЗА СЛЕДЕЊЕ НА НАСИЛНОТО ОДНЕСУВАЊЕ (ЕВИДЕНЦИЈА ЗА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ)

Датум кога се случил насилниот настан/ситуација:			
Насилството се случува:			
Првпат	Се повторува повеќепати: _____ (наведете колку пати)		
Каде се случило насилството (насилната ситуација):			
Во училницата	Во спортската сала	Во ходниците	
Во тоалетот	Во дворот на училиштето	На пат кон/од училиштето	
Друго:			
Во кое време се случило насилството (насилната ситуација):			
Пред доаѓање на училиште	По завршување на наставата	На одмор	
За време на ___ час (наведете го редниот број на часот)			
Факултативни активности (екскурзија, одење во театар, зоолошка и сл.)			
Во тек на проектни активности		Во тек на слободното време	
Останато:			
Начин на откривање или воочување на насилството (насилната ситуација):			
Наставник	Увид на Тимот (психолог, педагог, дефектолог, друго стручно лице)		
Пријава од обезбедувањето	Директорот на училиштето	Пријава од родител	
Друго вработено лице во училиштето		Пријава од личноста која доживеала насилство	
Од			

УЧЕСНИЦИ КОИ СЕ ДЕЛ ОД НАСИЛНАТА СИТУАЦИЈА

ЛИЦЕ КОЕ ВРШИ НАСИЛСТВО		ЛИЦЕ КОЕ ТРПИ НАСИЛСТВО	
Лични податоци		Лични податоци	
Ученик	Ученици	Ученик	Ученици
Возраст	☐ 6 - 10 ☐ 11 - 14 ☐ 15 - 17	Возраст	☐ 6 - 10 ☐ 11 - 14 ☐ 15 - 17
Пол	☐ М ☐ Ж	Пол	☐ М ☐ Ж
Наставен јазик		Наставен јазик	
☐ Македонски	☐ Албански	☐ Македонски	☐ Албански
☐ Турски	☐ Српски	☐ Турски	☐ Српски
Група	Одделение	Група	Одделение
Групата е		Групата е	
☐ Хомогена по возраст		☐ Хомогена по возраст	
☐ Хетерогена по возраст		☐ Хетерогена по возраст	
☐ Хомогена по пол		☐ Хомогена по пол	
☐ Хетерогена по пол		☐ Хетерогена по пол	
☐ Возрасен		☐ Возрасен	
☐ Наставник		☐ Наставник	
☐ Одделенски наставник		☐ Одделенски наставник	
☐ Класен раководител		☐ Класен раководител	
☐ Дежурен наставник		☐ Дежурен наставник	
☐ Административно лице		☐ Административно лице	
☐ Техничко лице		☐ Техничко лице	
☐ Стручен соработник		☐ Стручен соработник	
☐ Директор		☐ Директор	
☐ Член на обезбедување		☐ Член на обезбедување	
☐ Друго лице		☐ Друго лице	
Вид на претрпено насилство			
☐ Физичко			
☐ Психичко			
☐ Социјално			
☐ Сексуално			
☐ Електронско			

ДЕТЕ ЖРТВА НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО (ИДЕНТИФИКУВАНО ВО УЧИЛИШТЕ)**Лични податоци**

Возраст	☐ 6 - 10	☐ 11 - 14	☐ 15 - 17	Пол	☐ М	☐ Ж
Одделение						
Наставен јазик						
☐ Македонски	☐ Албански	☐ Турски	☐ Српски			
Вид на претрпено насилство						
☐ Физичко	☐ Психичко (вклучително и занемарување)	☐ Сексуално				
Сторител						
☐ Мајка	☐ Татко	☐ Старател	☐ Брат			
☐ Сестра	☐ Баба	☐ Дедо	☐ Друг член			
Образование на родителите/старатели						
Мајка			Татко			
☐ Основно образование	☐ Средно	☐ Високо	☐ Непознато	☐ Основно образование	☐ Средно	☐ Високо
☐ Непознато				☐ Непознато		
Надлежна институција/орган до кој се упатени						
☐ ЦСР	☐ МВР/полиција	☐ МЗ				
☐ МАТ	☐ ЈО	☐ НВО				
Краток опис на насилниот настан/ситуација:						
Интервенции						
Видови на интервенции кои ќе се преземат:						
Предлог-мерки за заштита и начини на следење на спроведените мерки/интервенции:						
Процена на ефикасноста на преземените мерки/интервенции: (Што се подобрило/на што сè уште треба да се работи)						
Позитивни примери/позитивно однесување			Негативни примери/негативно однесување			
Датум кога е пријавено насилството (насилната ситуација)						
Кој член од Тимот го пополнува формуларот за евиденција						

ПРИЛОГ 4.

ФОРМУЛАР ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ НА ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ ПРИ ИНТЕРВЕНЦИЈА НА НАСИЛСТВО ВО УЧИЛИШТЕТО

ИМЕ И АДРЕСА НА ИНСТИТУЦИЈАТА НА КОЈА СЕ ПОВИКУВАМЕ:			
ИМЕ И ПРЕЗИМЕ НА ОДГОВОРНОТО ЛИЦЕ/ДИРЕКТОР:			
ТЕЛЕФОН/Е-ПОШТА НА ИНСТИТУЦИЈАТА (ОДГОВОРНОТО ЛИЦЕ):			
Име и презиме на координаторот на Тимот за заштита на децата од насилство:			
Телефон/е- пошта:			
Училиште од кое се врши препраќање:			
Адреса:			
Име и презиме на детето:			
Одделение:	Возраст:	Пол:	
Име и презиме на родител/старател на детето:			
Контакт тел./е-пошта:			
Краток приказ/опис на главните/клучни случувања (време/ датум кога се случиле, кои биле учесници, со какви последици...)			
Преземени мерки/интервенции во училиштето			
Причини поради кои се обраќаме до надлежната институција			
Датум	Потпис на координатор на Тимот	Потпис на директорот	

ОБРАЗЕЦ ЗА ПРИЈАВУВАЊЕ НА ЗЛОУПОТРЕБА НА ДЕТЕ

ПОДАТОЦИ ЗА ПОДНОСИТЕЛОТ НА ПРИЈАВАТА:

Име и презиме			
Телефонски број			
Врска со детето			
Дали е известно семејство за пријавувањето?	Да		Не

ПОДАТОЦИ ЗА ДЕТЕТО:

Име и презиме			
Пол:	Машки		Женски
Датум на раѓање			
Адреса на живеење и телефонски број			
Училиште/детска градинка			

ПОДАТОЦИ ЗА ПОСОЧЕНИОТ СТОРИТЕЛ:

Име и презиме		
Адреса и телефонски број		
Врска со детето		

ПОДАТОЦИ ЗА РОДИТЕЛИТЕ/СТАРАТЕЛИТЕ/ЗГРИЖУВАЧИТЕ:

Име и презиме на мајката/таткото		
Адреса на живеење и телефонски број		
Работно место на родителот/старателот		

ПОДАТОЦИ ЗА ЗЛОУПОТРЕБАТА (АКО ДЕТЕТО ЈА РАЗОТКРИВА):

За каков вид на злоупотреба се работи?	
Каде сè се случила злоупотребата?	
Колку долго се одвивала?	
Каква е состојбата на детето и дали има повреди?	
Дали детето е во опасност од натамошна злоупотреба?	

ПОДАТОЦИ/ИНДИКАТОРИ НА ЗАНЕМАРУВАЊЕТО СПОРЕД ПОДНОСИТЕЛОТ НА ПРИЈАВАТА:

Детали околу инцидентот или ситуацијата која претходела на пријавувањето
Знаци во однесувањето на детето кои предизвикале сомневање
Состојба на детето и неговата безбедност	
Дали некоја служба или стручни лица учествуваат во работата со детето и семејството
Дали посочениот сторител и натаму е закана за детето и семејството?
Постои ли јазична/комуникациска бариера или попреченост која бара стручна помош?

ОБРАЗЕЦ ЗА ПРИЈАВУВАЊЕ НА ЗАНЕМАРУВАЊЕ НА ДЕТЕ

ПОДАТОЦИ ЗА ПОДНОСИТЕЛОТ НА ПРИЈАВАТА:			
Име и презиме			
Телефонски број			
Врска со детето			
Дали е известно семејство за пријавувањето?	Да		Не

ПОДАТОЦИ ЗА ДЕТЕТО:			
Име и презиме			
Пол:	Машки		Женски
Датум на раѓање			
Адреса на живеење и телефонски број			
Училиште/детска градинка			

ПОДАТОЦИ ЗА ПОСОЧЕНИОТ СТОРИТЕЛ:	
Име и презиме	
Адреса и телефонски број	
Врска со детето	

ПОДАТОЦИ ЗА РОДИТЕЛИТЕ/СТАРАТЕЛИТЕ/ЗГРИЖУВАЧИТЕ:	
Име и презиме на мајката/таткото	
Адреса на живеење и телефонски број	
Работно место на родителот/старателот	

ПОДАТОЦИ ЗА ЗАНЕМАРУВАЊЕТО:	
За каков вид на занемарување се работи?	
Каде сè се случувало занемарувањето?	
Колку долго се одвивало?	
Каква е состојбата на детето и дали има повреди?	
Дали детето е во опасност од натамошно занемарување?	

ПОДАТОЦИ/ИНДИКАТОРИ НА ЗАНЕМАРУВАЊЕТО СПОРЕД ПОДНОСИТЕЛОТ НА ПРИЈАВАТА:	
Детали околу инцидентот или ситуацијата која претходела на пријавувањето
Знаци во однесувањето на детето кои предизвикале сомневање
Состојба на детето и неговата безбедност	
Дали некоја служба или стручни лица учествуваат во работата со детето и семејството
Дали посочениот сторител и натаму е закана за детето и семејството?
Постои ли јазична/комуникациска бариера или попреченост која бара стручна помош?

КОНТАКТИ СО ПОДРАЧНИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА НА ЦЕНТРИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА

ЈУ МЕЃУОПШТИНСКИ ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА НА ГРАД СКОПЈЕ		02/3297-700
	ул. „Никола Вапцаров“ бр. 11	02/3297-703
Меѓуопштински центар за социјална работа – Аеродром		02/3223-996
	бул. „3-та Македонска бригада“ 10а	
Меѓуопштински центар за социјална работа – Гази Баба		02/3224-368
	ул. „Александар Македонски“ бр. 3 („Едвард Кардељ“)	
Меѓуопштински центар за социјална работа – Бутел		02/2612-677
	ул. „Босна и Херцеговина“ бр. 15	
Меѓуопштински центар за социјална работа – Карпош		02/2035-540
	ул. „Багдатска“ бр. 26-б	076/475-095
Меѓуопштински центар за социјална работа – Кисела Вода		02/2776-237;
	ул. „Борис Трајковски“ б. б. („Првوماјска“)	076/475-093
Меѓуопштински центар за социјална работа – Чаир		02/2614-133;
	ул. „Христијан Тодоровски-Карпош“ бр. 5	02/2614-578
Меѓуопштински центар за социјална работа – Шуто Оризари		02/2600-440;
	ул. „Индира Ганди“ б. б.	02/2601-908
	Сопиште	02/2776-237;
	Илинден	076-475-093
	Ѓорче Петров	02/3224-368
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Кочани		02/2035-540;
	ул. „Гоце Делчев“ б. б.	076/475-095
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Берово (Пехчево)		033/471-072;
	ул. „Младински кеј“ бр. 2-а	033/470-6410;
		033/441-080

ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Демир Капија			071/692-539
ул. „Маршал Тито“ бр. 21			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Кавадарци			043/414-102; 043/414-456
ул. „ЈНА“ бр. 11			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Неготино			043/365-238
ул. „Ацо Аџи Илов“ б. б.			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Крива Паланка			031/375-200; 031/372-245
ул. „Никола Тесла“ б. б.			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Куманово			031/438-160; 031/438-170
ул. „Тодор Велков“ бр. 4			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Делчево			033/411-736; 033/410-300
ул. „Орце Николов“ б. б.			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Струмица			034/325-401; 034/324377
ул. „Ленинова“ бр. 84			
Македонска Каменица			033/431-192
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Виница			033/361-305; 033/361305
ул. „Страшо Пинџур“ бр. 5			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Гостивар (Маврово и Ростуше)			042/213-431; 042/213-395
ул. „Мајор Чеде Филиповски“ бр. 1			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Дебар			046/838-170; 046/831-400
ул. „Атанас Илиќ“ бр. 45			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Гевгелија			034/213-797; 034/211-955
ул. „Маршал Тито“ б. б.			
Дојран	071/262-557	Богданци	071/262-557
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Битола			047/235-584; 047/241-426
нас. „Карпош“ б. б.			
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Прилеп			048/421-702; 048/424595
ул. „Стеван Апостолоски“ бр. 17			
Кривогаштани	048/471-280	Долнени	048/453-210
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Крушево			048/476-466
ул. „Нико Доага“ бр. 66а			

ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Велес	043/231-426; 043/222-575
ул. „Нада Бутникошарева“ бр. 3	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Кичево	045/225-326
ул. „Санде Штерјоски“ бр. 13	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Валандово	034/382-008
ул. „Никола Карев“ бр. 24	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Ресен	047/451-419; 047/452-552
ул. „Ленинова“ бр. 66-а	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Радовиш	032/635-601
ул. „22-ри Октомври“ б. б.	
Конче	071/394-314
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Кратово	031/482-545; 031/481-228
ул. „Гоце Делчев“ б. б.	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Свети Николе	032/443-305; 032/444-456
ул. „Вељко Влаховиќ“ бр. 38-а	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Пробиштип	032/483-127; 032/482-770
ул. „Јордан Стојанов“ бр. 16	
Злетово	032/495-030
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Штип	032/385-031; 032/391-779
ул. „Партизанска“ бр. 31а	
Општина Карбинци	032/385-03
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Демир Хисар	047/276-751
ул. „Маршал Тито“ б. б.	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Тетово	044/331-575; 044/339-140
ул. „121“ бр. 2	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Македонски Брод	045/274-137; 045/274-138
ул. „Маршал Тито“ бр. 9	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Охрид	046/257-495; 046/279-753; 046/260-708
ул. „7 Ноември“ бр. 282	
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа – Струга	046/786-976; 046/786-977
ул. „Димитар Влахов“ б. б.	

ЈЗУ ЗДРАВСТВЕН ДОМ – СКОПЈЕ
ЗАВОД ЗА МЕНТАЛНО ЗДРАВЈЕ НА ДЕЦА И МЛАДИНЦИ „МЛАДОСТ“
Бул. „Партизански одреди“ бр. 60а
тел. 02/3065-711; 02/3068-307; 02/3061-509
Работно време: 07.30 – 15.00 часот

ПРИЈАВА ВО ПОЛИЦИЈА – 192
Одделение за малолетничка деликвенција и семејно насилство
Министерство за внатрешни работи преку интернет-страницата
<http://www.mvr.gov.mk/>
Директна интернет-пријава за злоупотреба на дете
<http://redbutton.mvr.gov.mk/prijavi.aspx>

НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
ул. „Македонија“ бр. 19 (зграда на ТД „Макошпед“)
тел. 02 3129-335; факс: 02 3129-359
e-mail: contact@ombudsman.mk

ДРЖАВЕН ПРОСВЕТЕН ИНСПЕКТОРАТ
Африм Салиу, раководител на Секторот за инспекциски надзор и оценување на квалитетот во предучилишно, основно, средно, високо и друго образование
тел. 076/446-120
e-mail: afrim.saliu.66@gmail.com

НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ кои работат на полето на заштита и застапување на детските права и поддршка на нивниот здрав развој ослободен од насилство, запоставување и занемарување

СОС ДЕТСКО СЕЛО СКОПЈЕ

ул. „Финска“ бр. 131, 1040 Скопје
тел. +389 (0)2 2535-010
факс. +389(0)2 2535-010 лок. 106
Лица за контакт:
Милена Стојановска тел. +389 (0)72 212-091
Даринка Ристиќ тел. +389 (0)71 344-506

**СОВЕТОДАВЕН ЦЕНТАР
ЗА РОДИТЕЛИ И ДЕЦА – ШУТО ОРИЗАРИ**

бул. „Македонско-косовска бригада“
бр. 30 локал 2, 1000 Скопје
тел./факс +389(0)2 2651 653

**СОВЕТОДАВЕН ЦЕНТАР
ЗА РОДИТЕЛИ И ДЕЦА – ГАЗИ БАБА**

Ул. „Палмиро Тољати“ б. б. 1000 Скопје
Градинка „25 Мај“ – Клон „Искра“
тел./факс +389(0)2 2533 828

**ДНЕВЕН ЦЕНТАР
ЗА ДЕЦА НА УЛИЦА – ШУТО ОРИЗАРИ**

ул. „Виетнамска“ б. б. Шуто Оризари, Скопје (Во просториите на градинката „Снежана“)
Телефон за контакт: 02/2651-636
Е-пошта: zpd.dci@gmail.com

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Posebni_protokol__obrazovanje1.pdf
- <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/podrobnosti/zlostavljanje/Prirucnik%20za%20primenu%20posebnog%20protokola%20prosveta.pdf>
- United Nations, Convention on the rights of the child CRC/C/GC/13
- https://www.unicef.org/magic/media/documents/CRC_macedonian_language_version.pdf
- <http://mon.gov.mk/images/documents/zakoni/zakon-za-sredno-2015.pdf>
- http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload//Priracnik-za-ucenici-2012.pdf
- <http://www.bezbednonainternet.org.mk>
- Јованова, С. Е. (2013). Сите во акција за безбедно училиште: прирачник. Скопје: ОБСЕ

**ПРАКТИЧЕН
ПРИРАЧНИК
ЗА ПРЕВЕНЦИЈА И
ИНТЕРВЕНЦИЈА ПРИ
НАСИЛСТВО,
ЗЛОУПОТРЕБА И
ЗАНеМАРУВАЊЕ ВО
УЧИЛИШТАТА**